

ทฤษฎีและคำจำกัดความ

จากที่กล่าวมาแล้วในบทที่หนึ่งถึง การพิจารณาพฤติกรรมการเมืองของระบบการเมือง ว่าย่อมต้องพิจารณาจากวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งเป็นรากฐานของสังคมเป็นสำคัญ นอกจากนี้แล้ว เมื่อจะศึกษาการเมืองโดยพิจารณาจากวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมใดนั้นคงที่กล่าวแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาสิ่งที่ผู้เขียนขอเรียกว่า ความโน้มเอียงทางการเมือง (political orientation) กล่าวคือ เราจะต้องศึกษาประเพณี ค่านิยม ความเชื่อตลอดไปถึงทัศนคติ หรือแนวทางที่สถาบัน (norms) ของสังคมด้วย

สิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อคนในสังคมให้มีบุคลิกภาพต่าง ๆ กัน เกิดขึ้นได้เนื่องจาก กระบวนการเรียนรู้ (learning process) ของคนในสังคมกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จากภายนอก เพราะกระบวนการเรียนรู้ก็คือ วัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคม ได้เรียนรู้เกิดความสำนึก หรือปฏิกริยาต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง ^๒

^๑ Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," in Political Behavior-A Reader in Theory and Research, ed. Heinz Eulau, Samuel J. Eldersveld and Morris Janowitz (Illinois, The Free Press, 1956), p.36.

^๒ ตั้งข้อสังเกตจาก Ibid. และ Michael Rush and Philip Athoff, Introduction to Political Sociology (Great Britain : Western Printing Serviced Press, Ltd., 1971), p.16 & Pricha Hongskrailers, "Political Cultures : Its Nature and Significance," p.77 ; David Easton and Jack Dennis, Children in the Political System : Origin of Political Legitimacy(New York: McGraw-Hill, Inc., 1969), p.7 ; บรรพต วีระสัย และ เชนัญ ศรีสุวรรณ, สังคมวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร . โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒๘.

ควยเหตุข้างต้นนี้ ในหนังสือเป็นการพิจารณาและศึกษาตั้งแต่กระบวนการอบรม
 กล่อมเกลாத่างการ เมือง (political socialization) เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้
 ชีวิตทางสังคมการเมืองเป็นเรื่องแรก ต่อจากนั้นก็จะเป็นเรื่องของผลที่เกิดจากกระบวนการ
 อบรมนี้ ที่ทำให้เกิดความสนใจ ความรู้ความเข้าใจและทัศนคติทางการเมือง รวมกันเข้าเป็น
 สำนักทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การหลอมหลอมรวมกันเข้าเป็น "วัฒนธรรมทางการเมือง" ในที่สุด

กระบวนการอบรมกล่อมเกลาท่างการ เมือง

มนุษย์นั้นเมื่อเริ่มแต่คลอดออกมามีทารก ซึ่งถือว่ามิสภาพเป็นบุคคลแล้ว ย่อมจะ
 ต้องเกิดการ เรียนรู้^๑ เพราะการ เรียนรู้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล^๒ เนื่องจาก
 พฤติกรรมของบุคคลจะเป็นเช่นไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การ เรียนรู้ที่บุคคลได้รับเข้ามาในอภิศักทั้งโดย
 ทางตรงและโดยทางอ้อม ซึ่งหมายความว่า บุคคลก่อนหน้าที่จะเกิดการ เรียนรู้นี้มิได้มีความรู้
 อะไรเลย^๓ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าบุคคลก่อนหน้าที่จะ เกิดการ เรียนรู้ในทางการเมืองและกระบวนการ
 อบรมกล่อมเกลาท่างการ เมืองนั้น ยังมีได้มีความรู้ทางการเมืองเลยเช่นกัน^๔

^๑ จิตติ หิงศรัทย์, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบุคคล (กรุงเทพ
 มหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๒-๓.

^๒ ประสาร ทิพยธรรมา, จิตวิทยาทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 เลียงเชียงธรรมประทีป, ๒๕๒๐), หน้า ๒๒.

^๓ วุฒิชัย จานงค์, การเรียนรู้ทฤษฎีเบื้องต้นและประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร :
 เจริญรัตนการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๖-๗.

^๔ บรรพต วีระสัย และ เฉฉิณ ศรีสุวรรณ, สังคมวิทยาการเมือง, หน้า ๑๒๕.

ฉะนั้น การศึกษากระบวนการอบรมกล่อมเกลாத่างการ เมืองนั้น จึงควรให้ความ สนใจในคำจำกัดความเสียก่อน แล้วจึงคอยหันมาสนใจศึกษาค้นกระบวนการกันต่อไป

๑. คำจำกัดความของการอบรมกล่อมเกลาท่างการ เมือง

มีคำหลายคำที่ใกล้เคียงกับการอบรมกล่อมเกลาท่างการ เมือง เช่น การศึกษา ท่างการ เมือง (political education) คือการเน้นเรื่องสื่อสารท่างการ เมือง (political communication) ที่จำลองระเบียบท่างการ เมืองขึ้นมาเพื่อศึกษา พฤติกรรมของประชาชนเพื่อจะคาดหมายเหตุการณ์ได้อย่างเป็นระเบียบแบบแผนแน่นอน ความโน้มเอียงท่างการ เมือง (political orientation) คือการสร้างภาวะรับรู้ หรือความตระหนัก (perception) ทุกแง่ทุกมุม ทั้งท่างการรับรู้ และการได้รับความรู้ และการสร้างความพึงพอใจ ทั้งท่างด้านความรู้สึก และทัศนคติ ตลอดจนการสร้างความสามารถ ในการประเมินผล ทั้งท่างด้านค่านิยม และปทัสฐาน ให้เกิดแก่บุคคลในส่วนที่จะต้องมีความ สัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม^๒ การโน้มเข้าสู่การ เมือง (politicization) คือผลที่อาจเกิด จากการอบรมกล่อมเกลาท่างการ เมือง หรือเกิดจากความโน้มเอียงท่างการ เมือง^๓ และ การเรียนรู้ท่างการ เมือง (political learning) คือการที่บุคคลเรียนรู้หรือได้รับ

^๑ ปรอคกูรายละเอียกได้ใน Robert Pranger, The Eclipse of Citizen Ship (New York : Holt Rinehart and Winston, 1968), p.44.

^๒ David Easton and Jack Dennis, Children in the Political System : Origins of Political Legitimacy, p.5.

^๓ Ibid. p. 274 และการแปลเป็นภาษาไทยของ "Politicization" นั้น ผู้เขียนยึดถือตาม บรรพต วีระสัย "กระบวนการเรียนรู้ชีวิตทางสังคมการ เมือง" สังคมวิทยา การเมือง, หน้า ๑๒๕ ซึ่งใช้เหตุผลในการแปลจากพจนานุกรมของ The Heritage I Illustrated Dictionary of the English Language, international edition, (1973), p.1015, ของการอธิบายคำว่า "Politicize".

ข่าวสารทางการเมืองจากการสังเกต หรือจากประสบการณ์ จากแหล่งที่ให้การศึกษาแก่บุคคลแบบไม่เป็นสถาบัน^๑ คำต่าง ๆ เหล่านี้ถ้าใช้โดยความไม่ระวังแล้วอาจจะทำให้รู้สึกเหมือนกัน ซึ่งคำเหล่านี้มีนัย "หรือความหมายเฉพาะตัวคงกล่าวมาแล้ว การที่เข้าใจถึงนัย" หรือความหมายของคำเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี ย่อมจะทำให้เข้าใจถึงการเรียนรู้ทางการเมืองและกระบวนการอบรมกล่อมเกลாதทางการเมืองได้อย่างชัดเจน ถูกต้องและสมบูรณ์

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว คำว่า "การอบรมกล่อมเกลாதทางการเมืองนี้ มีผู้บัญญัติศัพท์คำนี้ไว้มากมาย เช่น สังคมปริทัศน์การเมืองบ้าง^๒ การรับรู้หรือชั้กเกลாதทางการเมืองบ้าง^๓ การเรียนรู้ชีวิตทางสังคมการเมืองบ้าง^๔ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม โดยความนิยมแล้ว ผู้เขียนอยากใช้คำว่า การอบรมกล่อมเกลாதทางการเมืองมากกว่า เพราะเป็นการยอมรับเรื่อง "การเรียนรู้" ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการ (development) ของบุคคลในทางการเมืองมากกว่าที่จะเรียนรู้จากการเมือง (learning) เฉย ๆ ดังความหมายที่นักรัฐศาสตร์หลายท่านได้ให้คำจำกัดความหรือความหมายไว้

^๑ Robert D. Hess, "The Acquisition of Feelings of Political Efficacy in Pre-Adults," in Social Psychology and Political Behavior : Problems and Prospects, eds. Belbert Abcarian and John W. Soule (Ohio: Charles E. Merrill, 1971), pp.62-63.

^๒ วิสุทธิ์ โปธิ์แทน, "การให้ความรู้ทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ," รัฐศาสตร์สาร ๓ (สิงหาคม ๒๕๑๕) : ๘๘.

^๓ สุรพาสน์ ทัทมาน, "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของการทัพบก กองทัพเรือและกองทัพอากาศ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๕), หน้า ๕๐.

^๔ บรรพต วีระสัย, "กระบวนการเรียนรู้ชีวิตทางสังคมการเมือง," สังคมวิทยาการเมือง, หน้า ๑๒๕.

กาเบรียล เอ. แอลมอนด์ (Gabriel A. Almond) และ บิงแฮม จี. เพาเวลจูเนียร์ (Bingham G. Powell Jr.)^๑ ให้ความเห็นว่า การอบรมกล่อมเกลாதองการ เมือง เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองขึ้น

จาโรล บี. แมนไฮม์ (Jarol B. Manheim)^๒ ให้ความหมายของการอบรมกล่อมเกลாதองการ เมือง ว่าเป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตทางสังคมการเมือง

วิกเตอร์ เอช. ฮิสแมน (Victor H. Hissman)^๓ ให้นิยามว่าการอบรมกล่อมเกลாதองการ เมือง เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่ถ่ายทอดให้แก่สังคมเริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในสถาบันครอบครัว ซึ่งต่อเนื่องมาถึงสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน กลุ่มรวมอาชีพ (work groups) สมาคมอาสาสมัคร (voluntary association) สื่อมวลชน พรรคการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล

เดวิด อี. แอปเตอร์ (David E. Apter)^๔ กล่าวถึงการอบรมกล่อมเกลாதองการ เมืองไว้ว่า จะต้องมิใช่ขั้นตอนเป็นกระบวนการและจะมีการติดต่อกันตั้งแต่เกิดจนตายโดยต่อเนื่องกันตลอดโดยไม่ขาดตอน ดังนั้นการเรียนรู้ชีวิตทางสังคมการเมือง

^๑ Gabriel A. Almond and Bingham G. Powell, Jr., Comparative Politics : A Development Approach, pp.64-72.

^๒ Jarol B. Manheim, The Politics Within : A. Primer in Political Attitude and Behavior (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, 1975), p.48.

^๓ Victor H. Hissman, Politics in Everyday Life (Oxford : Black Well, 1966), p.64.

^๔ David E. Apter, The Politics of Modernization (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), p.145.

ส่วนหนึ่งจะเป็นเรื่องของระบบการศึกษาและบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำ จะมีทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับนโยบายทางการศึกษาว่ามีอยู่อย่างไร"

ไมเคิล รัช (Michael Rush) และฟิลิป อทอฟ (Phillip Athoff)^๑ ให้ความหมายการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง ว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนเกิดความตระหนัก (perception) หรือมีปฏิกิริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง (political phenomena) ที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่และบังเกิดจากกระบวนการปะทะสังสรร (interaction) ของบุคลิกภาพและประสบการณ์ของบุคคลแต่ละบุคคลนั้นด้วย

เคนเนธ พี. แลงตัน (Kenneth P. Langton)^๒ ได้ให้ความหมายของการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองไว้คล้ายกันนี้ ว่าเป็นแนวทางที่นำไปสู่วัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง

เดวิด อีสตัน (David Easton) และ แจ็ค เค็นนิส (Jack Dennis)^๓ เห็นพ้องกันว่า การอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองย่อมประกอบด้วยกระบวนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทำให้บุคคลได้รับความไว้วางใจทางการเมือง และรูปแบบพฤติกรรมของบุคคล

^๑ Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology, p.16.

^๒ Kenneth P. Langton, "Peer Group and School and the Political Socialization Process," American Political Science Review 61 (1967) : 751-758.

^๓ Davis Easton and Jack Dennis, Children in the Political System : Origins of Political Legitimacy, p.7.

โรเบอร์ต้า ซิเกิล (Roberta Sigel)^๑ ได้ให้ความเห็นไว้คล้ายคลึงกับแลงตัน ว่าการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองซึ่งยอมรับโดยทั่วไปและถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง

บรรพต วีระสัย^๒ ได้ให้ความหมายของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองไว้ว่า ได้แก่การเรียนรู้หลักเกณฑ์ระเบียบปฏิบัติ การมีความเชื่อ การมีความรู้ และการมีค่านิยมในเชิงการเมืองซึ่งรับเอาอิทธิพลจากสังคมมา

ทินพันธ์ นาคะตะ^๓ ได้ให้ข้อคิดเห็นที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อยกว่า การเรียนรู้โดยทั่วไปแล้ว เป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลซึ่งมีการกระทำต่อกันและเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองอีกด้วย ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้ทั้งเรื่องเกี่ยวกับการเมืองและไม่เกี่ยวกับการเมืองที่มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง ตลอดจนการเรียนรู้ทัศนคติทางการเมืองและบุคลิกภาพทางการเมือง

^๑ Roberta Sigel, "Assumptions about the Learning of Political Values," The Anals 361 (1965) : 13.

^๒ บรรพต วีระสัย และ สุชิน ตันติกุล, สังคมวิทยาการเมือง (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘), หน้า ๒๕.

^๓ Thinnapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of Colledge Students (Bangkok : Praepittaya, 1975), p.88.

จากความหมายของคำว่า การอบรมกล่อมเกลாத่างการ เมืองของนักรัฐศาสตร์
ที่ได้นำมากล่าวอ้างข้างต้น จึงอาจสรุปความหมายของคำว่า การอบรมกล่อมเกลาท่าง
การ เมือง คือ การเปลี่ยนแปลงและหรือการรักษาสภาพพฤติกรรมทาง การ เมืองที่ เกิดจากการ เรียนรู้
ชีวิตทางสังคม การ เมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์เริ่มนับตั้งแต่เกิด
จนกระทั่งตาย

๒. กระบวนการอบรมกล่อมเกลาท่างการ เมือง

เมื่อได้ทราบถึงความหมายหรือคำจำกัดความของคำว่ากระบวนการอบรม
กล่อมเกลาท่างการ เมืองมาแล้วในหัวข้อข้างต้นจึงเป็นการง่ายที่จะทำความเข้าใจในเรื่อง
ของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาท่างการ เมือง แม้จะมีนักรัฐศาสตร์หลายคนพยายามอธิบาย
ถึงเรื่องดังกล่าวไว้มากมายก็ตาม ดังนี้

นอกจากรัฐศาสตร์ที่กล่าวอ้างมาข้างต้นแล้วยังมีนักรัฐศาสตร์อื่นที่ให้ความสนใจ
อยู่อีกมาก อาทิเช่น Fred I. Greenstein, "Political Socialization," Inter-
national Encyclopedia of Social Sciences (New York : Grawelcolies, 1965),
p.55 ; Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization
(Boston : Little, Brown & Co., 1969); David F. Aberle, "Culture and
Socialization," in Psychological Anthropology, ed. Francis L.K. Hsu
(Homewood, Illinois : Dorsey Press, 1961); Gerald Bender, "Political
Socialization and Political Change," Western Political Quarterly,
20 (June, 1967); Richard E. Dawson, "Political Socialization," in Political
Science annual : An International Review, ed. James A. Robinson
(New York : Bobbs - Merrill, 1966) ; Robert D. Hess, "The Socialization
of Attitudes Toward Political Authority : Some Cross - National
Comparisons," International Social Science Journal 15 (1963);
D. Koffand C. Von Der Muhl, "Political Socialization in East Africa,"
Journal of Modern African Studies 5 (May, 1967), etc.

ลูเซียน กับบลิว, พาย (Lucian W. Pye) พยายามอธิบายขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองไว้ว่ามีด้วยกันทั้งหมด ๔ ขั้นตอน คือ °

ขั้นแรก คือ ขั้นมูลฐานที่เรียกว่า กระบวนการเรียนรู้ในขั้นมูลฐาน (basic socialization process) เป็นช่วงที่ทารกจะได้รับการฝึกฝนให้เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นช่วงที่จะเรียนรู้ถึงทัศนคติ ค่านิยม ทักษะและความชำนาญความสัมพันธ์ของบทบาทต่าง ๆ ของบุคคล ความรู้พื้นฐานและวัฒนธรรมตลอดจนลักษณะของสังคมที่พายเรียกกระบวนการเรียนรู้ในขั้นนี้ว่า ระดับแห่งการเริ่มรู้ (manifest level)

ขั้นที่สอง คือ ชั้นสะสมความรู้ (latent level) เป็นขั้นที่ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มานั้นสะสมเพิ่มพูนกันเป็นประสบการณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตใจสำนึกที่ไปกำหนดบุคลิกภาพมูลฐานของบุคคลใญ่บุคคลหนึ่งขึ้นในระดับนี้เองที่บุคคลจะมีจิตสำนึกว่าตนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือที่พายเรียกว่า "เอกลักษณ์" (identity) พร้อมมูลด้วยวุฒิภาวะทางจิต (mature) อาทิเช่น การระบายออกผ่านทางอารมณ์ ความรู้ที่ฝังแน่นอยู่ในความทรงจำ มีความเข้าใจต่าง ๆ เป็นต้น ในขั้นนี้บทบาทของครอบครัวและสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียนจะเป็นตัวปลูกฝังได้มาก

ขั้นที่สาม เป็นขั้นที่บุคคลได้รับการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง จากการพัฒนาความรู้ที่บุคคลมีอยู่ขยายขอบเขตกว้างออกไปอีกในการเริ่มมีความรู้สึกต่อโลกการเมืองรอบ ๆ ตัวเขา ไ้รู้และมีทัศนระรวมทั้งเข้าใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางการเมืองอีกด้วย ในขั้นนี้บทบาทของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในทางสังคม เช่น กลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ในทางสังคม สื่อมวลชน เป็นต้นจะเริ่มมีบทบาท

° Lucian W. Pye, Politics Personality and Nation Building : Burma's Search for Identity (New - Haven : Yale University Press, 1966) p.43-46.

ขั้นสุดท้าย เป็นขั้นที่บุคคลผ่านขั้นการเป็นสมาชิกการเมืองที่ยังไม่มีบทบาททางการเมืองนอกจากเริ่มรู้และเข้าใจเท่านั้น มาเป็นผู้ที่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองหรือมีความรู้และความเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้น คือ สามารถแยกแยะลักษณะและเอกภาพของสถาบันการเมืองได้ ทำให้มีทัศนคติและบุคลิกภาพทางการเมืองที่ชัดเจนและถาวรกว่าเดิมรวมทั้งสามารถปรับตนเองให้เข้ากับวัฒนธรรมการเมืองของสังคม หรือมีสิ่งที่พวยเรียกว่า "หัวใจร่วมแห่งการเมืองชาติ" (national polity) เหตุนี้เองพวยจึงเรียกขั้นตอนนี้ว่า "กระบวนการสรรหาทางการเมือง" (the process of political recruitment)

จากขั้นตอนนี้ขึ้นนี้ พวยเองย้าว่ามีอิทธิพลต่อคานิยม ทัศนคติ ความรู้หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า "โครงสร้างของบุคลิกภาพพื้นฐาน" ของบุคคลแต่ละคนมากน้อยต่างกัน

ริชาร์ด อี. คอว์สัน และ เคนเนต พรีวิทท์ กล่าวถึงกระบวนการอบรมกล่อมเกลாதองการเมืองของบุคคลไว้ว่ามีได้ ๒ ทาง คือ ๑ การเรียนรู้ที่เกิดจากการสั่งสอนโดยตรงหรือการเรียนรู้ที่ได้รับจากการปลูกฝังลัทธิ ใ้แก่การสอน ซึ่งมีกำหนดระยะเวลาแน่นอน มีหลักสูตรและวางแผนการสอนตลอดจนกำหนดวิธีการที่จะใช้สอนอีกด้วย

สำหรับการเรียนรู้ทางการเมืองหนทางสุดท้าย คือ เกิดจากการเรียนรู้โดยไม่ตั้งใจหรือแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งความรู้อาจได้มาจากกลุ่มเพื่อน กลุ่มสมาคม ครอบครัว โรงเรียนจากการพูดคุยปะทะสังสรรแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มของบุคคลในองค์การต่าง ๆ เป็นต้น โดยไม่มีการวางแผนล่วงหน้า วางหลักสูตร กำหนดวิธีสอนหรือการสอนไว้เลย

จากหนทางข้างต้นทั้งคอว์สันและพรีวิทท์ก็ได้แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอนย่อยอีกดังนี้ ๒

^๑ Richard E. Dawson and Kennett Prewitt, Political Socialization, p.63-64.

^๒ Ibid., pp. 73-80.

ขั้นตอนแรกได้แก่ ขั้นตอนการลอกเลียนแบบ (imitation) เป็นขั้นการเลียนแบบรับเอาสิ่งต่าง ๆ มายึดถือเป็นของตน เช่น การสอนความรู้เกี่ยวกับค่านิยม ความรู้ ทักษะคติ พฤติกรรม ทักษะ ตลอดจนความหวังต่าง ๆ เด็กจะลอกเลียนแบบอย่างจากบุคคลใกล้ชิด เช่น ญาติและครู เป็นต้น ซึ่งลอกเลียนแบบในทางบวก และทางลบ

ขั้นตอนที่สอง เป็นขั้นการอบรมกล่อมเกลา (anticipatory socialization) ซึ่งมีความต้องการความก้าวหน้า การเลื่อนชั้นในสังคมให้สูงขึ้น หรือมีการระดมทางสังคม (mobilization) ต้องการมีวิชาชีพการ เรียนรู้ถึงนักการเมืองที่ดี ตลอดจนถึงบทบาทของประชาชนหรือพลเมืองก็ เด็กจะเริ่มสนใจ เรื่องกิจการบ้านเมือง

ขั้นตอนที่สาม เป็นขั้นการ เรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงหรือที่เรียกว่า ขั้นการศึกษาทางการเมือง (political education) จากการสอนการเมืองโดยตรงจากครอบครัว โรงเรียน องค์การการปกครองทางการเมือง เป็นขั้นการเรียนรู้จากตัวผู้สอน (socializer) มากกว่าการเรียนรู้เอง เป็นขั้นการสอนค่านิยม ทักษะคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับหน้าที่ทางการเมือง สิทธิทางการเมือง การเป็นพลเมืองดี เป็นต้น

ขั้นตอนที่สี่ เป็นขั้นสุดท้ายซึ่งบุคคลมีการ เรียนรู้มากขึ้นจนพอทุนเป็นประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง โดยการสังเกตการณ์จนกล้าที่จะตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองและยอมรับว่า การเมืองเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

โรเบิร์ต ดี. เฮสส์ แบ่งกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองออกเป็น ๓ แบบ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้โดยทางอ้อมเป็นสำคัญ คือ *

* Robert D. Hess and Judith V. Thorney, The Development of Political Attitudes in Children (Chicago : Aldine Publishing Company, 1967), pp.20-21 นอกจากนี้ยังมีฉบับที่พิมพ์ใน New York โดย Doubleday ในปีเดียวกันอีก.

ขั้นรูปแบบจำลองการถ่ายทอดการเรียนรู้ระหว่างบุคคล (interpersonal transfer model) เป็นขั้นสะสมความรู้มูลฐานจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งจะเป็นการเรียนรู้จากครอบครัวและโรงเรียนเป็นสำคัญ ในเรื่องความรู้มูลฐานของการปกครอง เช่น การเรียนรู้รูปแบบของอำนาจ ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบคอกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับของระบบการเมือง

ขั้นต่อไปเป็นขั้นลอกเลียนแบบรับเอาสิ่งต่าง ๆ (identification model) เป็นขั้นลอกเลียนแบบอย่างของพฤติกรรมที่เด็กสนใจจากบุคคลที่ใกล้ชิดกับตนซึ่งการลอกเลียนแบบนี้จะเริ่มลดน้อยลงเมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้น เหตุนี้การเรียนรู้ชีวิตสังคมทางการเมืองในขั้นนี้จึงเป็นไปโดยทางอ้อม ในการพัฒนาทัศนคติของเด็กจากบุคคลที่เด็กพึงพอใจหรือใกล้ชิด

สำหรับขั้นสุดท้ายนี้เป็นขั้นการพัฒนาของแนวความคิด (cognitive development model) ที่เด็กมีความคิดรวบยอด (concept) สามารถแยกแยะความแตกต่าง จัดหมวดหมู่ มีความเข้าใจและพร้อมจะเรียนสิ่งที่เป็นเรื่องนามธรรม (abstract) ในทางการเมืองได้

แซนดรา เค. ชวอ์ทซ์ (Sandra K. Schwartz) อธิบายกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้นี้จะเกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กและเด็กจะเริ่มเรียนรู้เมื่อมีความสัมพันธ์ติดต่อกับบุคคลอื่นซึ่งสะสมเป็นประสบการณ์ต่อไป

ตามความพยายามของนักรัฐศาสตร์ต่าง ๆ ที่นำมากล่าวอ้างนี้ ในความหมายของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง อาจสรุปได้ดังนี้ว่ากระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง คือ การเปลี่ยนแปลงหรือการรักษาไว้ซึ่งพฤติกรรมทางการเมือง

^๑ Sandra Kenyon Schwartz, "Preschoolers and Politics" in New Directions in Political Socialization (eds.), David C. Schwartz and Sandra Kenyon Schwartz (New York; The Free Press, 1975), pp.229-251.

ที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่สะสมมาตั้งแต่เป็นเด็กกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมหรือตัวกำหนดที่ก่อให้เกิดการอบรมกล่อมเกลாதองการเมือง ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่มด้วยกัน คือ

๑. อิทธิพลของชุมชน (community) ในแง่ที่ว่าเราได้เรียนรู้แบบแผนของวัฒนธรรมของสังคมจากคนทั่วไป รวมทั้งเกิดความรู้สึกร่วมกันกับชุมชนจนได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ เป็นความภักดี (loyalty) ต่อชุมชนและมีทัศนคติต่อจารีตประเพณี (customs) และระเบียบข้อบังคับ (regulations)

๒. อิทธิพลจากสถาบันทางสังคม (social institutions) สถาบันทางสังคมที่สำคัญได้แก่

๒.๑ ครอบครัว คือ เป็นตัวพื้นฐานในการสร้างการอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเรียนรู้ทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

ตั้งข้อสังเกตจาก Richard E. Dawson and Kennett Prewitt, Political Socialization, pp.99-100 ; William C. Mitchell, "The Socialization of Citizens," in Growth and Change : A Reader in Political Socialization, ed. Charles O. Bell, (Belmont, California : Dickenson Publishing Co., Inc., 1973), pp.32-59 ; Francis G. Castles, Politics and Social Insight (London : Routledge and Kegan Paul, 1971), p.30; Robert A. Dowse and John A. Hughes, Political Sociology (London : John Wiley and Sons, 1973); Fred I. Greenstein, Children and Politics (New Haven; Yale Press, 1965) และอ่านรายละเอียดในเรื่องนี้มากขึ้นเพื่อเพิ่มความเข้าใจได้จากส่วนต่อไป.

๒.๒ โรงเรียน เป็นสถานที่ให้การ เรียนรู้ชีวิตทางสังคมการเมืองทางตรงและทางอ้อม เป็นตัวถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองได้ก่อให้เกิดความรู้ ความรอบรู้ ความสนใจและความเข้าใจ

๒.๓ กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีสถานภาพใกล้เคียงและผูกพันใกล้ชิดทำให้บุคคลยอมรับ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมทั้งการ เรียนรู้บุคลิกภาพระหว่างกัน ซึ่งก่อให้เกิดแรงจูงใจที่มีต่อการเมือง ในกลุ่มเพื่อน

๒.๔ กลุ่มอาชีพ คือ กลุ่มอาชีพการงานทั้งเป็นองค์การทางการเมืองและไม่เป็นทางการเมืองที่ตน รวมกันเข้าเป็นกลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ทักษะ และ พฤติกรรมย่อมเกิดขึ้นได้โดยทางอ้อม

๒.๕ สื่อมวลชน มีอิทธิพลในการถ่ายทอด การ เรียนรู้ทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมือง ในรูปของการเสนอข่าวสาร เหตุการณ์ทางการเมือง

๒.๖ สถาบันราชการ (Bureaucracy) เป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์กับบุคคล อยู่ตลอดเวลา จึงนับเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลในชีวิตประจำวันของบุคคล

โดยสรุปแล้วจึงเห็นได้ว่า บุคคลนั้นจะรับรู้ชีวิตทางสังคมการเมืองจากการอบรม กล่อมเกลางานทางการเมืองของอิทธิพลของชุมชนและอิทธิพลจากสถาบันทางสังคมห้าสถาบันที่กล่าวมาแล้วนี้ ไปพร้อมกัน ซึ่งจะหลอหลอมเข้าไปในตัวบุคคลจนเป็นโลกทัศน์ ประสบการณ์ต่อไปสำหรับรายละเอียด ในเรื่องนี้โปรดดูในส่วนของความสนใจทางการเมืองและความรู้ความเข้าใจทางการเมืองได้ทีหลังถึง เป็นลำดับต่อไป

ความสนใจทางการเมืองและความรู้ความเข้าใจทางการเมือง

ดังเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมทางการเมือง ของบุคคลตลอดจนความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกหรือทัศนคติความเชื่อในระบบทางการเมือง ก็คือกระบวนการ อบรมกล่อมเกลางานทางการเมือง ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะทำให้บุคคลมีความรู้ เรื่องของการเมือง มีความสนใจ หรือเกิดความตื่นตัวทางการเมือง เกล็ดยั้งหรือนิ่งเฉย

ต่อการเมือง ๑ ด้วยเหตุที่กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับความคิดหรือสิ่งใหม่ไปใช้ปฏิบัติจนพบว่าเป็นการยอมรับทางกระบวนการทางค่านิจที่ซับซ้อนและมีความต่อเนื่อง เหตุนี้การจะเข้าใจถึงเรื่องความสนใจทางการเมืองก็คือ ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองก็คือ จึงสามารถอ้างอิงได้จากการอธิบายกระบวนการยอมรับกล่อมเกลாதทางการเมืองในแง่ของกระบวนการทางค่านิจ (mental process) กับระยะที่ต่อเนื่องในการเรียนรู้ของบุคคลซึ่งแบ่งดังนี้ ^๒

ระยะแรก เรียกว่า ระยะของการรับรู้ เป็นระยะที่เริ่มจากประสาทส่วนสัมผัส (sensory organs) ได้เริ่มที่จะรับรู้สิ่งใหม่ ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จากการได้ยิน ได้เห็น ได้สัมผัส เป็นต้น

ระยะที่สอง เรียกว่า ระยะเกิดความสนใจ เป็นระยะที่ต่อเนื่องมาจากระยะแรก กล่าวคือ เริ่มมีความสนใจในสิ่งที่ได้เริ่มรับรู้ ทำให้เกิดกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจของสมองขึ้นจากการหาข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้นจากวิธีการต่าง ๆ เช่น จากการสังเกต การอ่าน การฟัง การซักถาม การกรองข่าว เป็นต้น เพื่อประกอบการไตร่ตรองตัดสินใจในระยะต่อไป

^๑ ทัศนีย์ ปัจจุสานนท์, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๔๓-๔๔.

^๒ สรุปเหตุผลจาก มาลี ธรรมลิขิต, "การเรียนรู้ในเรื่องการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวของประชาชนในแหล่งเสื่อมโทรมบริเวณใกล้เคียงโรงพยาบาลรามาศิริ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗ หน้า ๕๐-๕๑ และ Everett M. Rogers and Floyd F. Shoemaker, Communication of Innovations : A Cross-Cultural Approach (New York : The Free-Press, 1971), p.7.

ระยะที่สาม จะมีความต่อเนื่องกับระยะที่สองอย่างใกล้ชิด คือ ประเมินการตัดสินใจที่จะกระทำการหลังจากเกิดความสนใจ และได้ศึกษาข้อมูลจนพอใจแล้ว ในระยะนี้อาจหาข้อมูลจนพอใจแล้ว และอาจหาข้อมูลเพิ่มเติมอีกก็ได้ เช่น สอบถามจากผู้มีประสบการณ์มาแล้ว ภัยการศึกษาหาวิธีแก้ไขศึกษาพิจารณาทางใดและเสีย จนมีความเข้าใจดีพอแล้วก็จะเริ่มเข้าสู่ระยะที่สี่ระยะการทดลองปฏิบัติต่อไป ในระยะนี้เป็นระยะที่บุคคลเกิดความรู้ความเข้าใจขึ้นแล้ว จึงมีทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ ในแง่ที่ดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ

ระยะที่สี่ ระยะการทดลองนำไปปฏิบัติ หลังจากครองจนพอใจแล้วจึงนำเอาความรู้ใหม่ ๆ มาทดลองใช้ หากได้ผลดีก็จะกลายเป็นระยะที่ ๕ ต่อไป คือ การยอมรับไปปฏิบัติจนติดเป็นนิสัย แต่ถ้าไม่ได้ผลดีก็จะเลิกใช้เสียเลย หรือมีความสนใจอยู่แล้วหาทางใคร่ครองและทดลองใหม่อีก

ระยะที่ห้า เป็นระยะสุดท้ายของการเรียนรู้ คือ ได้นำไปปฏิบัติจนติดเป็นนิสัย ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการนำไปทดลองปฏิบัติจนได้ผลดีแล้วและเป็นที่ยอมรับ เหตุนี้ความคิดหรือสิ่งใหม่ทั้งหลายที่ยอมรับนับถือ ปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นเวลานานจนเกิดความเคยชินอาจกลายเป็นความเชื่อมั่นได้ กล่าวคือ เชื่อว่าความคิดหรือสิ่งใหม่ ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องมี จำเป็นต้องใช้

จึงเห็นได้ว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีกระบวนการเป็นขั้นเป็นตอน ทำนองเดียวกัน การอบรมกล่อมเกลாத่างการ เมืองนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งของการอบรมกล่อมเกลாத่างสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ด้วยกัน

ดังนั้นจากที่กล่าวมาข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความสนใจทางการเมืองและความรู้ความเข้าใจทางการเมืองก็มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือ บุคคลใดเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอกมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างหนึ่งจากประสบการณ์หรือความเคยชินในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมอย่างหนึ่ง แล้วบุคคลก็รับเอาผลจากการเรียนรู้นั้น

มาเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการพิจารณาต่อสิ่งต่าง ๆ^๑ และโดยทั่วไปแล้วบุคคลมักจะได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ๒ ด้านด้วยกัน คือ ๒ อิทธิพลจากชุมชนและจากปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่บุคคลได้สัมผัสเห็นค้ำหนึ่ง และอีกค้ำหนึ่งคืออิทธิพลจากสถาบันทางสังคมก่งกล่าวแล้วข้างต้น สำหรับในส่วนนี้จะขอนำมากกล่าวอีกเพื่อเพิ่มความเข้าใจยิ่งขึ้นในเรื่องก่งกล่าวในฐานะที่เป็นอิทธิพลหรือ "รูปการ" ของการอบรมกล่อมเกลாதองการเมืองและสังคม ซึ่งมีบทบาทไม่เพียงต่อความสนใจทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงทัศนคติทางการเมือง ความสำนึกทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่จะกล่าวถึงต่อไปตามลำดับอีกค้ำ

เหตุนี้การพิจารณาถึงอิทธิพลทั้ง ๒ ด้านที่กล่าวมาแล้วนี้ย่อมช่วยทำให้ความเข้าใจในเรื่องก่งกล่าวเหล่านี้ดีขึ้นนอกเหนือจากการพิจารณากำหนดกระบวนการทางจิตที่ได้ผ่านมาแล้วกล่าวคือ

๑. อิทธิพลจากชุมชน (community) และจากปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่บุคคลได้สัมผัสเห็น คือ บุคคลได้รับการถ่ายทอด (transmission) ค่านิยมและปทัสสถานของสังคมตลอดจนพฤติกรรมที่จะต้อง "เข้ากัน" หรือการปรับตัวให้เข้ากับบทบาททางสังคม และแบบแผนวัฒนธรรมของสังคมรวมทั้งความรู้สึกลูกผูกพันต่อชุมชนที่พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นความภักดี (loyalty) ต่อชุมชน เริ่มมีทัศนคติต่อจารีต (tradition) ประเพณี (custom) และระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับเกิดขึ้น และครอบคลุมถึงการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์

^๑ Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization, pp.4-6, 77-78.

^๒ William C. Mitchell, Growth and Change : A Reader in Political Socialization, p.32-59.

ทางการเมือง หรือประเด็นทางการเมือง และบุคลิกภาพของบุคคลในทางการเมือง อีกด้วย °

อิทธิพลค่านนี้มีผลต่อการสร้างการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองและสังคม ทักษะคติ และความสำนึกทางการเมือง ตลอดจนวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคมนั้น ๆ ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนรู้วิถีทางสังคมการเมืองไปสู่งานในสังคม ๒

ทั้งเป็นข้อสังเกตและเหตุผลของผู้เขียนเองโดยสรุปประมวลความนึกเห็นจาก Fred I. Greenstein, "Political Socialization," International Encyclopedia of the Social Sciences, : 53-552; David Easton and Robert D. Hess, "The Child's Political World," Midwest Journal of Political Science 6 (August 1962) : 229-31 ; David Easton, A Systems Analysis of Political Life (New York : John Wiley & Sons, 1965); Edward S. Greenberg, "Children and Government : A Comparison Across Racial Lines," Midwest Journal of Political Science, 14 (May 1970) : 70-249; Jack Dennis, et al., "Political Socialization to Democratic Orientations in Four Western Systems," Comparative Political Studies 1 (April 1968) : 81; Harmon Zeigler and Michael A. Baer, Lobbying (Belmont Calif.: Wadsworth Publishing Co., 1969), p.49 ; Angus Cambett, Gerald Gurin, and Warren Miller, The Voter decides (Evanston, Illinois : Row, Peterson, 1954), .p.187.

๒ ประมวลเป็นความนึกเห็นผู้เขียนเองจาก Roberta S. Sigel, ed. Learning about Politics (New York : Random House, 1970), pp.1-13; Herbert Hyman, Political Socialization (New York : Free Press , 1959), pp.9-10; Lucian W. Pye and Sidney Verba (ed.), Political Culture and Political Development (New Jersey : Princeton University Press, 1965).

๒. อิทธิพลจากสถาบันทางสังคม

สถาบันทางสังคมที่สำคัญที่มีบทบาทต่อการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง และการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองมีอยู่ ๒ องค์กรสำคัญ ๆ คือ

๒.๑ สถาบันครอบครัว (the parental family) มนุษย์นั้นต่างจากสัตว์อื่น ๆ อยู่เรื่องหนึ่งตรงที่พอเกิดมาแล้วต้องอาศัยผู้อื่น โดยเฉพาะอาศัยครอบครัวทำการเลี้ยงดู ช่วงเวลาที่ต้องพึ่งผู้อื่นนี้ค่อนข้างยาวนานทีเดียวนับแต่เกิด ผู้ที่มีบทบาทในการเลี้ยงดูเด็กหรือการให้การรับรู้ชีวิตทางการเมืองในระยะแรกของบุคคลก็คือครอบครัว โดยระยะแรกเด็กจะยอมรับบทบาทนั้นตามธรรมชาติแล้วจึงค่อยเรียนรู้จากการมีความสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเดียวกันก่อน เช่น เรียนรู้จากบิดา มารดา หรือพี่ ๆ เป็นต้น

ในเรื่องนี้สรุปเป็นข้อเขียนของส่วนนี้ทั้งหมดจาก Francis G. Castles, Politics and Social Insight, pp.31-32; Kenneth P. Langton and David A. Karns, "The Relative Influence of the Family, Peer Groups, and School in the Development of Political Efficacy" Western Political Quarterly 22 (1969) : 813-826; Herber Hyman, Political Socialization Chapter 3; Robert E. Lane, Political Ideology (New York : Free Press, 1962) Chapter 17; Richard E. Dawson and Kennett Prewitt, Political Socialization, Chapter 7; M. Kent Jennings and Richard G. Niemi, "The Division of Labor Between Mothers and Fathers," American Political Science Review, 65 (March 1971) : 69-82 ; Fred I. Greenstein, Children and Politics (New Haven : Yale University Press, 1965), pp.115-118; David Easton and Jack Dennis, Children in the Political System (New York : McGraw-Hill Book Co., 1969), pp.355-358 ; Robert D. Hess and Judith V. Torney, The Development of Political Attitudes in Children, pp.137-144 ; Charles F. Andrain, Children and Civic Awareness (Columbus, Ohio : Charles E. Menill Publishing Co., 1971); M.Kent Jennings and Richard G. Niemi, "The Transmission of Political Values from parent to Child," American Political Science Review 62 (March 1968) : 84-169; Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture, pp.284-287; Kenneth P. Langton, Political Socialization, pp.52-83, 32-40, chapter 2:

การเรียนรู้ในเยาว์วัยของบุคคลนี้จะเป็น เรื่องของแรงจูงใจเกี่ยวกับความสนใจ
ทางการเมืองที่ทำให้เกิดทัศนคติทางการเมือง ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ในภายหลังด้วย
เพราะการเรียนรู้ดังกล่าวนี้จะฝังแน่น (persist) ไปจนถึงเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ด้วย
เช่น ในสหรัฐอเมริกาเด็กมักจะเลือกเป็นสมาชิกพรรคการเมืองตามบิดามารดา เป็นต้น

ดังนั้น มนุษย์จึงได้รับรู้ทางสังคมการเมืองและการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง
จากครอบครัวเป็นสถาบันแรกสุด โดยพัฒนาการเรียนรู้ตั้งแต่สถาบันนี้เริ่มแรก

๒.๒ สถาบันการศึกษา (school and college)^๑ เป็นสถานที่ให้
การเรียนรู้ชีวิตทางสังคมการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดจนเป็นตัวถ่ายทอดวัฒนธรรม

^๑ สรุปมาเป็นข้อเขียนของเรื่องนี้จาก Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture, Chapter 4-7; Byron G. Massialas, "American Government: We are The Greatest," in Social Studies in the United States, eds. C. Benjamin Cox and Byron G. Massialas (New York : Harcourt, Brace & World, 1967), pp.95-167; Kenneth P. Langton and M. Kent Jennings, "Political Socialization and the High School Civic Curriculum," American Political Science Review, 62 (September 1968); Richard M. Merelman, Political Socialization and Educational Climates (New York : Holt, Rinehart & Winston, 1971); Robert D. Hess and Judith V. Torney, The Development of Political Attitudes in Children, Seymour Martin Lipset, et; Student Politics (New York : Random House, 1967); Joseph W. Scott and Mohammed El-Assal, "Multiversity, University, Size, University Quality and Student, Pretest: An Empirical Study," American Sociological Review 34 (October 1969) : 9-702; M. Lal Goel, "The Relevance of Education for Participation in a Developing Society," Comparative Political Studies 3 (October 1970) : 46-333; Theodore M. Newcomb et.al, Persistence and Change : Bennington, College and Its Students After Twenty-five years (New York : John Wiley & Sons, 1967); Dean Jaros, "Transmitting the Civic Culture : The Teacher and Political Socialization," Social Science Quarterly 49 (September 1968).

ทางการ เมืองที่สำคัญ ก่อให้เกิดความรู้ทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง นำไปสู่การสร้าง
วัฒนธรรมทางการเมืองได้ ทำให้เกิดความรอบรู้ ครอบ มีความสนใจและความรู้ความเข้าใจ
เพราะในปัจจุบัณเกือบครึ่งชีวิตของมนุษย์ใช้เวลาอยู่กับการศึกษาตั้งแต่อายุเข้าเกณฑ์ศึกษา
ภาคบังคับระดับประถมศึกษาหรือ เมื่อเริ่มเข้าเรียนโรงเรียนอนุบาล จึงทำให้การศึกษา
เข้ามามีอิทธิพลอยู่มากในทุกด้านของชีวิต และสถาบันการศึกษาเป็นหน่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
ของมนุษย์ที่สำคัญ ๆ ไม่น้อยไปกว่าสถาบันครอบครัวดังกล่าวดังกล่าวแล้ว

สิ่งที่บุคคลได้รับจากสถาบันการศึกษาคือการได้รับความรู้ในทางวิชาการและวิชาชีพ
แรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจ และปฏิบัติตนเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมืองให้รู้จัก
เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะสถาบัน
การศึกษาในสังคมประชาธิปไตยจะส่งเสริมให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับ
การเมือง การปกครองตามแบบประชาธิปไตยให้เหมาะสมกับวัยและความรับผิดชอบ เช่น
การจัดตั้งสภานักเรียน หรือนักศึกษาให้มีส่วนปกครองดูแลระเบียบวินัยของตนเองในกิจกรรม
นอกหลักสูตร เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้ช่วยอบรมกล่อมเกลாதทัศนคติและความคิดเห็นที่ส่งเสริมระบบการเมือง
แบบประชาธิปไตยได้อย่างดีที่สุดในทางตรงข้ามถ้าสถาบันการศึกษาใดกระทำมรรยาท
เป็นแบบการควบคุมบังคับจากการที่รัฐเข้าควบคุมสถาบันการศึกษาอย่างเข้มงวด ทำให้
สถาบันการศึกษาขาดอิสรภาพและเสรีภาพในการดำเนินการให้การศึกษา ก็จะเป็นการ
ปลุกฝังจิตใจแบบเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตย

๒.๓ กลุ่มเพื่อน (peer groups)^๑ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมอยู่ตามลำพังไม่ได้ ต้องมีการสมาคมติดต่อกับกัน ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงจึงเกี่ยวพันกันในชีวิตตลอดเวลา การที่มนุษย์มีเพื่อนนั้น การกระทำหลายอย่างในหลายกรณีได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะในสังคมอุตสาหกรรมปัจจุบัน กลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลหล่อหลอมจิตใจของบุคคล เพราะบุคคลจะอยู่ในครอบครัวพ่อแม่ไม่นาน เมื่อสามารถช่วยตนเองได้ก็จะออกจากบ้านมาทำงานทำและส่งตัวเองเรียนหนังสือเป็นผลให้คนเหล่านี้มีความรักในเสรีภาพต้องการพึ่งพาตนเอง ต่างกับสังคมเกษตรกรรมที่สมาชิกของครอบครัวจะอยู่กับพ่อแม่ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้

^๑ขอเขียนส่วนนี้มาจาก Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture, Chapter 9-10; Joel D. Aberbach, "Alienation and Political Behavior," American Political Science Review 63 (March 1969):86-91; Lester W. Milbrath, Political Participation, pp.73-83; Ada W. Finifter, "Dimensions of Political Alienation" American Political Science Review 64 (June 1970): 389-410; Robert D. Hess and Judith V. Thorney, The Development of Political Attitudes in Children, Robert Putnam, "Political Attitudes and the Local Community" American Political Science Review 60 (September 1966) :640-655; Theodore M. Newcomb and Everett K. Wilson, College Peer Groups (Chicago : Aldine Publishing Co.; 1966), Chapter 1, Kenneth P. Langton, Political Socialization, chapter 5; Charles A. Reich, The Greening of America (New York : Bantam Books, 1971), pp.140-171; Walter L. Wallace, Student Culture (Chicago : Aldine Publishing Co., 1966); James S. Coleman, The Adolescent Society (New York : Free Press, 1961); James C. Davies, Human Nature in Politics (New York : Wiley, 1963); Sidney Verba, Small Groups and Political Behavior (Princeton : Princeton University Press, 1961); Roberta Mangabeira Unger, Knowledge and Politics (London : The Free Press, 1975).

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าในสังคมอุตสาหกรรมปัจจุบัน . การที่บุคคลออกจากครอบครัวมาช่วยตัวเองย่อมทำให้อิทธิพลหรือบทบาทของครอบครัวพ่อแม่ลดลงไปและกลุ่มเพื่อนจะเข้ามาผูกพันแทน จึงเห็นได้ว่ากลุ่มเพื่อนจะเป็นองค์กรที่มีอิทธิพลมากในการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนรวมไปถึงการแสดงออกของพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลและสร้างทัศนคติความเชื่อในทางการเมือง เพราะกลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพใกล้เคียงและผูกพันใกล้ชิดกันมากทำให้บุคคลยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันก็เรียนรู้บุคลิกภาพระหว่างกันด้วยก่อให้เกิดแรงจูงใจหรือแรงผลักดันที่มีต่อการเมือง

๒.๔ กลุ่มอาชีพ (professional group) ๑ การประกอบอาชีพนั้นถือได้ว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาของมนุษย์ที่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพทั้งตนเองและครอบครัว เหตุนี้เมื่อบุคคลประกอบอาชีพในหน่วยงานใดแห่งหนึ่งขององค์กรรัฐบาลหรือเอกชนก็ตาม เป็นระยะเวลาานาน ๆ ก็จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกผูกพันกับหน่วยงานที่ตนทำงานอยู่มาตลอด จนเกิดการยอมรับในสภาพความเป็นอยู่ กฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนของหน่วยงานที่ตนทำงานประกอบอาชีพนั้น ๆ เป็นเสมือนกึ่งจิตใจของตนเองจึงทำให้มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอม ถ่ายทอดบุคลิกภาพทัศนคติและโลกทัศน์ (world view) ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้วิถีทางสังคมการเมืองหรือ

๑ สรุปเป็นข้อเขียนส่วนนี้จาก Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology (London : Western Printing Serviced Press, 1971), p.16; Jarol B. Manheim, The Politics within : A Primer in Political Attitude and Behavior, p.46-49; Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization, pp.99-100; Roberto Mangabeira Unger, Knowledge and Politics, Chapter 1; ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, "วัฒนธรรมทางการเมือง" การเมืองและสังคม, หน้า ๒๕๒.

วัฒนธรรมทางการเมือง เช่น ถ้าอาชีพใดหรือหน่วยงานใดที่มีระบบงานภายในเป็นแบบประชาธิปไตย ก็จะมีส่วนช่วยกระตุ้นหล่อหลอมทัศนคติ บุคลิกภาพแก่สมาชิกในกลุ่มอาชีพนั้น ๆ ไปด้วย

๒.๕ สื่อมวลชน (mass media) ° ในปัจจุบันนี้ชีวิตของมนุษย์มีความผูกพันกับสื่อมวลชนอย่างมาก ดังนั้นนักวิชาการโดยส่วนมากไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการทางสังคมวิทยาหรือมนุษยวิทยาหรือทางรัฐศาสตร์ทางการเมืองสื่อสารมวลชนต่างพากันยอมรับบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อชีวิตมนุษย์ด้วยกันทั้งนั้น โดยเฉพาะบทบาทในทางการเมือง สื่อมวลชนมีบทบาทในการทำให้ประชาชนเกิดความรู้และความตื่นตัวทางการเมืองด้วยการถ่ายทอดข้อเท็จจริงและข้อข้อมูลให้กับประชาชนส่วนใหญ่ได้รับฟัง ตลอดจนเป็นผู้สอนและชักนำประชาชนให้เข้าใจบทบาททางการเมืองของคนและถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่ประชาชนรวมทั้งทำให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ในที่สุด

สรุปเป็นข้อเขียนส่วนนี้จาก Frederick W. Frey, "Communication and Development," in Handbook of Communication et.al, eds. W.de Sola Pool (Chicago : Rand McNally, 1973); Everett, M. Rogers, "Mass Media Exposure and Modernization among Colombian Peasants," Public Opinion Quarterly 29. (1965); Theodore M. Newcomb, "An Approach to the Study of Communicative Acts," Psychological Review 60 (1953); Daniel Lerner, The Passing of Traditional Society (Glencoe, Glencoe, 1958) ; Bruce H. Westley, "Communication and Social Change," American Behavioral Scientist 15 (1971): 5 ; Everett M. Rogers with F. Floyd Shoemaker, Communication of Innovations 2 ed. (New York : Free Press 1971); Wilbur Schramm, "Communication Development and the Development Process" in Communications and Political Development, ed. Lucian W. Pye (Princeton : Princeton University Press, 1963).

๒.๖ สถาบันราชการ (Bureaucracy) เป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์กับบุคคล โดยทั่วไปอย่างมากอยู่ตลอดเวลา และแม้แต่ในชีวิตประจำวัน เพราะบุคคลต้องรับบริการต่าง ๆ จากทางราชการ รวมทั้งการขอแสดงความต้องการในการรับบริการ การติดต่อเนื่องจาก หน้าที่ที่พลเมืองมีต่อประเทศชาติตามกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ อาทิเช่น การสาธารณสุข การส่งเสริม อาชีพและสวัสดิการ การคมนาคมและติดต่อสื่อสาร การอนามัย การเสียภาษีอากร การรับ เกณฑ์ทหาร การเป็นพยานในศาล ฯลฯ เป็นต้น

ดังนั้น สถาบันราชการจึงมีความสำคัญต่อกระบวนการอบรมกล่อมเกลாத่างการเมือง เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในสังคมที่ระบอบการเมืองแบบมีสถบันทางการเมืองอ่อนแอเพราะ ขาดความต่อเนื่องและมีวิวัฒนาการสั้นกว่าระบบราชการ กิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งหลาย ข้าราชการจะเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างกว้างขวางและมีอำนาจรวมทั้งอิทธิพล

ข้อเขียนส่วนนี้โดยส่วนใหญ่แล้วนำมาจาก ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ความรู้ทั่วไป เกี่ยวกับการเมืองไทย," การเมืองและสังคม, หน้า ๒๕-๒๖. พิจารณาประกอบเสริมเนื้อหา ให้นักแน่นขึ้นอีกจากผลงานของนักวิชาการซึ่งให้ความสนใจในเรื่องราชการนี้ อีก อาทิเช่น Merle Fainsod, Bureaucracy and Modernization : The Russian and Soviet Case in Bureaucracy and Political Development, ed. Joseph La Palombara (Princeton : Princeton University Press, 1963), p.233; Ferrel Heady, Public Administration : A Comparative Perspective (Prentice-Hall, 1966), Chapter 6; Fred W. Riggs, Administration in Developing Countries : A Theory of Primitive Society (Boston : Houghton Mifflin, 1964), p.27-263; Fred W. Riggs, Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity (Honolulu, East-West Center Press, 1966), pp.1-105.

เหนือประชาชนมาก ความรู้สึกผูกพันระหว่างประชาชนกับราชการจึงมักจะเป็นไปในลักษณะ "เจ้านายกับลูกน้อง" มากกว่า "ผู้รับใช้ประชาชน"

ด้วยเหตุนี้ ราชการจึงมีความสำคัญต่อความสำนึกทางการเมืองและการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองด้วย อันได้แก่ ความศรัทธา การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การแสดงออกโดยการวิพากษ์วิจารณ์การเลือกตั้งเจ้าหน้าที่บริหารในระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ก็คืออิทธิพลของราชการที่มีต่อวิถีชีวิตของคนไทยจากการที่มีอำนาจอย่างกว้างขวางนับตั้งแต่การบังคับการ เกณฑ์ทหาร และเกณฑ์คนไปรับราชการในฝ่ายพลเรือน ก็ยังจะเห็นความเป็นจริงในเรื่องนี้ได้จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการเมืองไทยนับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ตลอดจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มาจากราชการทั้งสิ้น โดยที่ฝ่ายประชาชนเป็นฝ่ายรับนโยบายจากราชการเท่านั้น จนเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่นักวิชาการทางรัฐศาสตร์มากมายด้วยกัน เห็นพ้องกันกันว่า เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยของประเทศไทย

ทองลมลูกกลูกกลาน °

อำนาจราชการนี้ เป็นอำนาจที่มีมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ เชื่อว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัยราว ๆ พ.ศ. ๑๘๐๐ - ๑๙๐๐ จากลักษณะการปกครองแบบพ่อปกครอง (paternal) ต่อมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๑๙๓๔ ไทยชนะสงครามกับเขมรคืนนครหลวงของเขมรแตกก็ได้รับแนวความคิดเรื่อง "เทวราช" มาใช้ในการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนก็เปลี่ยนจากลักษณะพ่อปกครองมาเป็นนายกับบ่าว เพราะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของชีวิตของประชาชนทุกคนไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในฐานะสูงต่ำอย่างไร นอกจากนั้นก็ยังทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วราชอาณาจักรอีกด้วย จะพระราชทานแผ่นดินเป็นเนื้อที่เท่าไรหรือจะเรียกเนื้อที่คืนเมื่อใดก็ได้ อีกทั้งมีอำนาจเหนือกฎหมายในการตราพระราชกำหนดกฎหมายต่าง ๆ และชี้ขาดตัดสินคดีต่าง ๆ และทรงเป็นพระธรรมราชาใช้พระราชอำนาจปกป้องสถาบันพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าราชการเข้ามาควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในไทยตลอดมา แม้จะเปลี่ยนแปลงการปกครองก็เป็นเพียงการเปลี่ยนมือจากพระมหากษัตริย์มาสู่บรรดาข้าราชการแทนเท่านั้น ประชาชนก็ยังเป็นผู้รับใช้และยอมรับอำนาจราชการที่เข้ามาสู่ตนนับตั้งแต่เด็กจนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่จากตัวแทนของอำนาจราชการ คือ ข้าราชการ ครู ถ้านั้นผู้ใหญ่บ้าน ปลัดอำเภอ นายอำเภอและตำรวจ เริ่มตั้งแต่กระบวนการเรียนรู้ของคนไทยจากการให้ไปศึกษาภาคบังคับ ให้ทำบัตรประจำตัวประชาชนให้รับราชการทหาร เป็นต้น ซึ่งประชาชนคนไทยทั้งหลายไม่มีทางเลือกเลยได้ (ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สังคมสมัยอยุธยา, คณะศิลปศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๑, ๒-๒๕; เกศินี หงสนันท์, วิวัฒนาการของระบบราชการไทย : การศึกษาเปรียบเทียบพระราชนัดดาที่ระเบียบข้าราชการพลเรือนนับตั้งแต่ (พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๘) (กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๔-๕.

จากอิทธิพล ๒ ด้านที่มีผลต่อกระบวนการ เรียนรู้ชีวิตทางสังคมการ เมือง ซึ่งช่วย
 ทำให้การกล่าวถึงความสนใจทางการ เมืองและความรู้ความเข้าใจทางการ เมืองที่ขึ้นนี้
 แสดงให้เห็นได้ว่าบุคคลในสังคมแต่ละคนนั้นถูกแวดล้อมด้วยบรรยากาศของอิทธิพลของชุมชน
 และปรากฏการณ์ทางการ เมืองต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อความสนใจทางการ เมืองและความรู้
 ความเข้าใจทางการ เมือง ตลอดจนทัศนคติทางการ เมือง ความสำนึกทางการ เมือง วัฒนธรรม
 ทางการ เมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการ เมืองอีกด้วย โดยผ่านเข้าไปเป็นบุคลิกภาพ
 พื้นฐานของบุคคล โดยมีองค์กรที่สำคัญ ๒ องค์กร คือ ครอบครัว การศึกษา กลุ่มเพื่อน
 กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชนมีบทบาทมากในกระบวนการอบรมหล่อหลอมเลาทางการ เมือง โดยเฉพาะ
 ครอบครัวและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ นั้นมีบทบาทต่อกระบวนการนี้มากในระยะเริ่มต้นของ
 ชีวิตมนุษย์ในสังคม เพราะว่าทั้ง ๒ สถาบันนี้เป็นองค์กรแรกที่วางรากฐานในเรื่องการ เรียนรู้
 ต่าง ๆ เพื่อเข้าสู่สังคมและยังเป็นสถาบันแรกที่วางรากฐานการ เรียนรู้ชีวิตทางสังคมการ เมือง
 อีกด้วย

จึงเห็นได้ว่า บุคคลนั้นจะได้รับการ เรียนรู้ทางชีวิตในสังคมและในทางการ เมือง
 ที่เป็นลักษณะมีความสัมพันธ์ต่อกัน เช่น ประสบการณ์จะทำให้เกิดบุคลิกภาพอย่างหนึ่งอย่างใด
 เมื่อเผชิญเหตุการณ์นั้นอีกและความสนใจความรู้ความเข้าใจและทัศนคติ ก็ล้วนแต่มีผลสืบเนื่อง
 มาจากการ เรียนรู้ของมนุษย์ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ทั้งสิ้น ดังนั้นกระบวนการ เรียนรู้ชีวิต
 ในสังคมและในทางการ เมืองของมนุษย์จึงเกิดขึ้นตลอดเวลา จนกล่าวได้ว่าเกิดขึ้น
 ตลอดชีวิตของมนุษย์ คือ ทรานสาคิดที่ทัศนภาพในการรับรู้ (perceptual screen) ของ
 มนุษย์ยังถูกสภาพแวดล้อมทางสังคมและการ เมืองต่าง ๆ ผ่านเข้ามากระทบและหล่อหลอม
 เข้าไปในตัวมนุษย์ก็จะทำให้โลกทัศน์ ประสบการณ์ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความสนใจทาง
 การ เมือง ความรู้ความเข้าใจทางการ เมือง ทัศนคติทางการ เมือง ความสำนึกทางการ เมือง
 วัฒนธรรมทางการ เมือง และการเข้ามีส่วนร่วมทางการ เมืองของมนุษย์ก็จะแตกต่างกันไป
 (โปรดดูแผนภาพที่ ๒ ประกอบ)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการอบรมกล่อมเกลាការ เมืองจากองค์กรทั้งห้า ที่กล่าวมาแล้วนี้ ย่อมจะเห็นความหมายของความสนใจทางการเมืองเพื่อใช้ประโยชน์ในการ วิจัยในวิทยานิพนธ์ได้ว่าความสนใจทางการเมือง คือ ประชาชนมีความสนใจในการ เข้ามี ส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และการปกครองของประเทศ มีการติดตามข่าวสารของ บ้านเมือง พுகุ่ยหรือมีการสนทนากันเป็นกลุ่มเกี่ยวกับปัญหาของบ้านเมือง พยายามเข้าไป มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการกำหนดนโยบายทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่น เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง การเข้าร่วมในรูปของกลุ่มผลประโยชน์เป็นสมาชิกของพรรค การเมืองทั้งในสภาและนอกสภา ^๒

ลักษณะของผู้ที่จัดได้ว่ามีความสนใจทางการเมืองมีดังนี้

- ๑. จะต้องมีความสนใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองประเทศตามหลักการของ ระบบประชาธิปไตย
- ๒. จะต้องมีความสนใจเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาลหรือท้องถิ่นตลอดจน หน้าที่ของประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ เช่น สนใจที่จะติดตามข่าวคราวทาง การเมือง หรือการบริหารของรัฐบาลหรือท้องถิ่น มีความสนใจในสิทธิหน้าที่ที่บัญญัติไว้ใน รัฐธรรมนูญ
- ๓. จะต้องมีความสนใจที่จะพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น สนใจที่จะติดตามการวางนโยบายและข่าวสารทางการเมืองของประเทศและท้องถิ่น การออก เสียงเลือกตั้ง สนใจที่จะไปร่วมฟังการอภิปรายทางการเมือง สนใจพุกุ่ยสนทนาเกี่ยวกับ เรื่องราวทางการเมืองในทุกระดับ เป็นต้น และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปของ กลุ่มผลประโยชน์

^๑ เกษม ศิริสัมพันธ์, "สื่อสารมวลชนกับการพัฒนาการเมือง", ใน ทฤษฎีและ แนวความคิดในการพัฒนาประเทศ, หน้า ๘๙-๘๘.

^๒ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๘๑.

เมื่อเป็นที่ทราบแล้วว่าความสนใจทางการเมืองมีความหมายอย่างไร ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนจึงขอนำความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมาพิจารณา ประกอบอีกชั้นหนึ่ง เพราะมีความเกี่ยวข้องกับความสนใจทางการเมือง กล่าวคือ ความสนใจทางการเมืองดังกล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการอบรม กล่อมเกล่าทางการเมือง ซึ่งหมายถึงบุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสังคมและสิ่งแวดล้อม ภัยการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างหนึ่งและจากประสบการณ์หรือความเคยชินในฐานะที่เป็น สมาชิกของสังคมอย่างหนึ่ง แล้วบุคคลก็รับเอาผลจาก เรียนรู้นี้มาเป็นเครื่องกำหนดแนวทาง ในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ สิ่งที่มีอิทธิพลในการสร้างกระบวนการ เรียนรู้ หรือถ่ายทอด วัฒนธรรมก็ได้แก่สถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน ตลอดจนสถาบันราชการดังกล่าวมาแล้วในเรื่องของความสนใจทางการเมือง

ฉะนั้น การเรียนรู้ทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมือง เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางสังคมอีกทีหนึ่ง และการเรียนรู้ ทางสังคมก็เป็นส่วนหนึ่งของการ เรียนรู้ทางการเมือง หากพิจารณาสังคมในแง่ทฤษฎีระบบ^๑

ดังนั้น ความสนใจทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการหนึ่งของการ เรียนรู้ทางการเมืองและส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองนั้นโดยนัยแล้ว ได้แก่ความเชื่อทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและค่านิยมทางการเมือง ตลอดจนความสนใจทางการเมือง (โปรดย้อนศึกษาในรายละเอียดในส่วนของวัฒนธรรมทางการเมืองและความสนใจทางการเมืองประกอบ)

^๑โปรดศึกษารายละเอียดได้ใน David Easton, The Political System (New York : Alfred A. Knopf, 1953), pp.136-137. และผู้เขียนคนเดียวกันในหนังสือชื่อ A System Analysis (New York : Harper & Row, 1972), pp.46-47.

ด้วยเหตุนี้ ความรู้ทางการเมือง หากพิจารณาจากการศึกษาวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ในครั้งก่อนที่นำมาเป็นหลักใจประโยชน์ได้กับวิทยานิพนธ์นี้ ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองย่อมหมายถึงความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อการเมืองและการปกครองของประเทศซึ่งมีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

๑. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองทั่วไป แหล่งที่มาของความรู้ ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับการเมืองที่นับไ้ความสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในการสร้างทัศนคติและความเข้าใจทางการเมืองแก่ประชาชน ได้แก่

๑.๑ ข่าวสารจากสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น
 ๑.๒ จากสถานศึกษาหรือสถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย

๑.๓ ข่าวจากทางราชการ ตลอดจนคำแถลงการณ์ของรัฐบาล คำปราศรัยของบรรดาผู้นำของประเทศต่าง ๆ เช่น ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี ฯลฯ เป็นต้น รวมทั้งการให้สัมภาษณ์ของบรรดาผู้นำต่าง ๆ ของประเทศ เช่น ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี ตลอดจนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือวุฒิสภา เป็นต้น

๒. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายหรือหลักการของประชาธิปไตยมีข้อสันนิษฐานว่า "การศึกษาของบุคคลย่อมมีส่วนทำให้ทัศนคติแตกต่างกันไป" คือ คนที่มีการศึกษาต่ำอาจจะไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของประชาธิปไตยหรือหลักการของประชาธิปไตยได้ อาจมีการตีความหมายไปต่าง ๆ กัน

แต่สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาสูงย่อมจะมีความเข้าใจในความหมายของคำว่าประชาธิปไตยหรือหลักการของประชาธิปไตยได้เหมือนกัน °

° โปรคศึกษารายละเอียดได้ใน David Easton, The Political System (New York : Alfred A. Knopf, 1953), pp.136-137. และผู้เขียนคนเดียวกันในหนังสือชื่อ A System Analysis (New York : Harper & Row, 1972), p.76.

๓. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองประเทศ ผลการวิจัยของคณะอาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า ประชาชนยังมีความรู้ความเข้าใจอย่างผิวเผินต่าง ๆ กันไปยังไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงไม่

๔. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ ผลการวิจัยดังกล่าวของคณะอาจารย์รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ในลักษณะที่จะต้องกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลมากกว่าจะมีความรู้ความเข้าใจว่าตนมีสิทธิและหน้าที่ที่จะต้องประคับประคองหรือควบคุมดูแลรักษารับผิดชอบต่อการดำเนินการบริหารประเทศของรัฐบาล^๑

สำหรับการวิจัยในวิทยานิพนธ์นี้ เพื่อประโยชน์ในการหาสเกลวัดความรู้ความเข้าใจทางการเมือง และใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างแบบสอบถาม จึงจะขอกำหนดลักษณะของผู้มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองตามแนวศึกษาที่กล่าวแล้วข้างต้น ดังนี้

ลักษณะของผู้ที่จัดได้ว่ามีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง มีดังนี้

๑. จะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเกี่ยวกับการปกครองตามแบบประชาธิปไตย เช่น มีความรู้เกี่ยวกับความหมายหรือหลักการของประชาธิปไตยตลอดจนหน้าที่ของประชาชนในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ

๒. จะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาลหรือท้องถิ่น

๓. จะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

๔. จะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเกี่ยวกับเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์

^๑ ปรกศึกษารายละเอียดได้ใน David Easton, The Political System (New York : Alfred A. Knopf, 1953), pp.136-137. และผู้เขียนคนเดียวกันในหนังสือชื่อ A System Analysis (New York : Harper & Row, 1972), pp77-79.

ทัศนคติทางการ เมือง

จากข้างต้นเห็นได้ว่า กระบวนการ เรียนรู้ชีวิตทางสังคมการเมืองนั้น เป็นผลมาจากการที่บุคคลถูกสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองต่าง ๆ ผ่านเข้ามากระทบและหล่อหลอมเข้าไปในตัวของผู้คนมีส่วนก่อให้เกิดการรับรู้กับสิ่งเร้าต่าง ๆ ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวนี้เองเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดทัศนคติของบุคคลแต่ละคนในสังคมขึ้น

อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์และทำความเข้าใจในเรื่องทัศนคติโดยเฉพาะทัศนคติทางการเมืองนั้น กล่าวอ้างแต่เพียงเนื้อหาจากกระบวนการเรียนรู้ที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว ยังเป็นการไม่เพียงพอ ความพยายามที่จะเข้าใจความหมายของทัศนคติ เพื่อปูพื้นฐานของความเข้าใจและแนววิเคราะห์ทัศนคติทางการเมืองต่อไปนั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะผ่านเลยไปโดยไม่ให้ความสนใจมิได้เลย ดังนั้นจึงจะขอทำความเข้าใจของทัศนคติในทุกแง่มุมมาให้พิจารณากันก่อนจะพิจารณาถึงคำว่า ทัศนคติทางการเมืองกันต่อไปในที่สุดเสียก่อนตามที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

๑. ความหมายของทัศนคติ

ทัศนคติ หรือ "Attitude" คำนี้เป็นคำที่มาจากภาษาละตินว่า "Aptus" แปลว่า โน้มเอียงและเหมาะสมซึ่งนำมาใช้ในความหมายของคำว่า "Attitude" หมายถึง ท่าทีที่แสดงออกของคนเราซึ่งบ่งถึงสภาพจิตใจ

ต่อมาความหมายทัศนคตินั้นเป็นที่ถกเถียงกันมากในกลุ่มผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องทัศนคติ ดังนั้น ความหมายจึงเป็นเรื่องน่าพิศมัยตามความเชื่อของแต่ละคนไปจึงขอทำความเข้าใจของทัศนคติของกลุ่มผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องนี้มาให้ลองพิจารณากันเพื่อนำไปสู่ความหมายรวมที่ผู้เขียนมีความเห็นในเรื่องนี้กันต่อไป ดังนี้

แอล. แอล. เทิสโตน (L.L. Thurstone) ^๑ มีความเห็นว่าทัศนคติเป็นผลรวมทั้งหมดของผู้คนในเรื่องความรู้สึก อคติ ความคิด ความกลัวต่อบางสิ่งบางอย่าง นอกจากนี้

^๑ L.L. Thurstone, "Attitudes Can Be Measured," American Journal of Sociology, 33 (1958) : 531.

ยังเป็นทางแสดงออกทางคำการพูดเป็นความคิดเห็น (opinion) และความคิดเห็นนี้เป็นสัญลักษณ์ของทัศนคติ กังนั้น หากจะวัดทัศนคติก็สามารถทำได้โดยวัดความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ

ต่อมาเทสโตน ก็ได้ขยายความเห็นของตนเกี่ยวกับทัศนคติออกไปอีกว่า ทัศนคติเป็นระดับของความมากน้อยในความรู้สึกทั้งทางค่านิยมและลบที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอาจจะเป็นหลายสิ่งก็ได้ เป็นต้นว่า บุคคล องค์กร ความคิด สิ่งของ ฯลฯ ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้สามารถแยกแยะให้ความแตกต่างได้ว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

กอร์ดอน อัลพอร์ท (Gordon Allport)^๒ ให้ความหมายไว้ว่า ทัศนคตินั้นหมายถึงสภาวะของความพร้อมทางค่านิยมที่เกิดจากประสบการณ์และเป็นแรงที่จะกำหนดทิศทางของพฤติกรรมของบุคคลที่จะมีต่อบุคคล สิ่งของหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

ดี.แคทซ์ (D.Katz)^๓ อธิบายถึงทัศนคติว่าคือความรู้สึกในการที่จะชอบหรือไม่ชอบ และความรู้หรือความเชื่อ ซึ่งอธิบายถึงลักษณะตลอดจนความสัมพันธ์ของสิ่งหนึ่งที่มีต่อสิ่งอื่น ๆ

มิลตัน โรเกิช (Milton Rokeach)^๔ สรุปไว้ว่าทัศนคติเป็นการผสมผสานหรือจัดระเบียบของความเชื่อที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือสถานการณ์หนึ่งสถานการณ์ใด ผลรวมของความเชื่อนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวโน้มของบุคคลในการที่จะมีพฤติกรรมตอบสนองในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบ

^๑ L.L.Thurstone, "Comment;" American Journal of Sociology 52 (1946) : 39.

^๒ Gordon Allport, "Attitudes" in C. Murchison (ed.), Handbook of Social Psychology (Worcester, Mass.: Clark University Press, 1935), p.10.

^๓ D. Katz, "The Functional Approach to the Study of Attitudes," Public Quarterly 24 (1960) : 343.

^๔ Milton Rokeach, Beliefs, Attitudes and Values (San Francisco: Jossey-Bass Inc. Published, 1970, p.112.

วิลเลียม ดี. ฮอลซี และคณะ (William D. Halsey and others)^๑
เห็นว่าทัศนคติ เป็นการแสดงออกให้รู้ล่วงหน้าว่า ปฏิกริยานั้นเป็นไปได้ในทางบวกและลบหรือชอบ
และไม่ชอบ หรือเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ไม่ว่าจะมากหรือน้อยต่อสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตัว
บุคคลนั้นในทางจิตวิทยาเรียกว่าวัตถุทางจิต (psychological object) เช่น สัญลักษณ์
วลี คำคม บุคคล สถาบัน ความคิดต่าง ๆ

เบอร์นาร์ค เฮนเนสซี (Bernard Hennessy)^๒ ให้ความหมายของทัศนคติ
ไว้ว่าหมายถึง ความโน้มเอียง (orientation) ก่อนข้างถาวรของบุคคลที่มีต่อวัตถุรวมทั้ง
ความคิดอื่น ๆ ที่ทำให้คนมีขอบเขตความคิดในการที่จะเข้าใจโลกได้พอสมควร

มาร์วิน อี. ชอว์ และ ไอ. เอ็ม. ไรท์ (Marvin E. Shaw and I.M. Wright)^๓
ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง ลักษณะความรู้สึทางจิตใจของบุคคลอันเนื่องมาจากการเรียนรู้
ตลอดจนประสบการณ์ซึ่งกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมไปในทิศทางใดทางหนึ่งในการตอบสนองต่อ
สิ่งเร้าหรือจินตนาการต่าง ๆ ที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง

^๑ William D. Halsey and others, "Attitude and Attitude Measurement"
Collier's Encyclopedia 3 (1965) : 240.

^๒ Bernard Hennessy, "A Headnote on The Existence and Study of
Political Attitudes," Political and Public Opinion, pp.27-48.

^๓ Marvin E. Shaw and I.M. Wright, Scale for the Measurement
of Attitudes (New York : McGraw-Hill, 1976), p.3.

จากคำจำกัดความของผู้ศึกษาเรื่อง "ทัศนคติ" ซึ่งพยายามอธิบายกันไว้หลายทัศนะด้วยกันนั้น ° พอจะสรุปความหมายของทัศนคติในระยะต้นได้ว่า ทัศนคติเป็นนามธรรม (abstract) ซึ่งเป็นความคิดเห็นที่มีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นส่วนที่พร้อมจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบ (state of readiness) ต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคคล สิ่งของ การกระทำ สถานการณ์และอื่น ๆ รวมทั้งท่าทีที่แสดงออกบ่งถึงสภาพจิตใจซึ่งมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ยังมีนักวิชาการที่ให้คำจำกัดความที่น่าสนใจอีกมากซึ่งผู้สนใจศึกษารายละเอียดได้ เช่น Tum C. Nunally, "Attitude Scales," Test and Measurement (New York: McGraw-Hill Book Co., 1959), p.300 ; G. Murphy, L.B. Murphy and T.M. Newcomb, Experimental Social Psychology (New York, Harper, 1937), p.887; D. Katz and E. Scotland, "A Preliminary Statement to a theory of Attitude Structure and Change" in S. Koch (ed.) Psychology : A Study of a Science 3 (1959) : 482.

Barry, Jean S.J., Thai Students in the United State : A Study in Attitude change (Ithaca : Cornell University, 1967), p.8 ; Likhit Dhiravegin, Political Attitudes of Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand (Bangkok : Thai Watana Panich, 1974), p.4 ; D. Kretch and R.S. Crutchfield, Theory and Problems in Social Psychology (New York : McGraw-Hill, 1948), p.152; ไพฑูริย์ อินทรวินชา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับนิตยสารทัศนคติหน่วยงานวิจัย สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร (เอกสารอัครสำเนา); นิพนธ์ คันธเสวี, "การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับทัศนคติของคนไทยบางกลุ่มที่มีต่อทหารอเมริกันที่มาประจำในประเทศไทย" เอกสารวิจัยสำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ (เอกสารอัครสำเนา),

เหตุนี้ทัศนคติจึงไม่ใช่แรงจูงใจ (motive) และแรงขับ (drive) จากคำจำกัดความหรือการให้ความหมายของทัศนคติของผู้เขียนนี้เพื่อนำไปสู่การให้ความหมายของทัศนคติที่สมบูรณ์ครอบคลุมและถูกต้องต่อไป จึงจะขอนำองค์ประกอบของทัศนคติตลอดจนการเกิดทัศนคติที่พิจารณาจากส่วนประกอบของทัศนคติมาอ้างอิงดังต่อไปนี้

๒. ส่วนประกอบของทัศนคติ

จากคำจำกัดความของผู้เขียนข้างต้นเมื่อนำมาพิจารณาแล้วสามารถจะแยกส่วนประกอบของทัศนคติได้เป็นสามส่วนด้วยกัน คือ^๑

๒.๑ ส่วนประกอบทางด้านความคิดหรือความรู้ความเข้าใจ (cognitive component) ได้แก่ ความคิด ซึ่งเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ในการคิด ซึ่งความคิดนี้อาจจะอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งแตกต่างกันออกไป เช่น เมื่อบุคคลหนึ่งกล่าวถึงเครื่องบิน ก็ต้องมีความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องบินได้ว่ามีอะไรเป็นส่วนประกอบและทำงานได้อย่างไรนั่นเอง นอกเหนือจากจะนึกถึงแต่เพียงยี่ห้อเครื่องบินได้

๒.๒ ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก (affective component) เป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกซึ่งจะเป็นตัวเร้า "ความคิด" อีกทอดหนึ่ง ถ้าหากบุคคลมีภาวะความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีก็จะแสดงออกขณะคิดถึงสิ่งนั้นออกมาในลักษณะที่ต่างกันไป เช่น ขณะคิดถึงเครื่องบินบุคคลที่มีความรู้สึกที่ดีต่อเครื่องบินก็จะมีความรู้สึกในแง่บวก (positive) ในทางตรงข้าม บุคคลที่มีความรู้สึกที่ไม่ดีก็จะมีความรู้สึกในแง่ลบ (negative)

^๑ผู้เขียนยึดถือตามความเห็นของผู้เขียนเองที่สอดคล้องกับ Paul F.L. Secord & Carl W. Backman, Social Psychology (New York : McGraw-Hill Book Co., 1964), pp.97-98.

๒.๓ ส่วนประกอบทางค่านพฤติกรรม (behavioral component) เป็นส่วนประกอบที่มีแนวโน้มไปเน้ทางพฤติกรรมหรือการกระทำในลักษณะที่ว่าเมื่อมีสิ่งเร้าก็จะเกิดปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น เช่น ขับเครื่องบิน เป็นต้น

จึงเห็นได้ว่า ถ้าบุคคลไม่มีความเข้าใจ หรือมีความคิดรวบยอด (concept) เกี่ยวกับเครื่องบินก็จะไม่มีทัศนคติต่อเครื่องบินได้ เช่น เมื่อมองเห็นเครื่องบิน ความคิดเกี่ยวกับเครื่องบินอาจมีแตกต่างกัน เช่น เป็นสิ่งน่ากลัวถ้าได้ขึ้นไปเป็นผู้โดยสาร น่าทดลองเป็นนักบินเครื่องบินเพราะโก้ เป็นตัวอย่าง

ดังนั้น ส่วนประกอบทางค่านความคิดหรือความรู้ความเข้าใจจึงนับได้ว่าเป็นส่วนประกอบขั้นพื้นฐานของทัศนคติและส่วนประกอบนี้จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความรู้สึกรวมบุคคลอาจออกมาในรูปแตกต่างกัน ทั้งในทางบวกและทางลบ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการเรียนรู้ของความรู้สึที่เกิดขึ้นและมีต่อวัตถุหรือปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นสำคัญ

เพื่อให้มองเห็นส่วนประกอบของทัศนคติได้อย่างชัดเจนขึ้น โปรดดูแผนภาพที่ ๓ ประกอบ

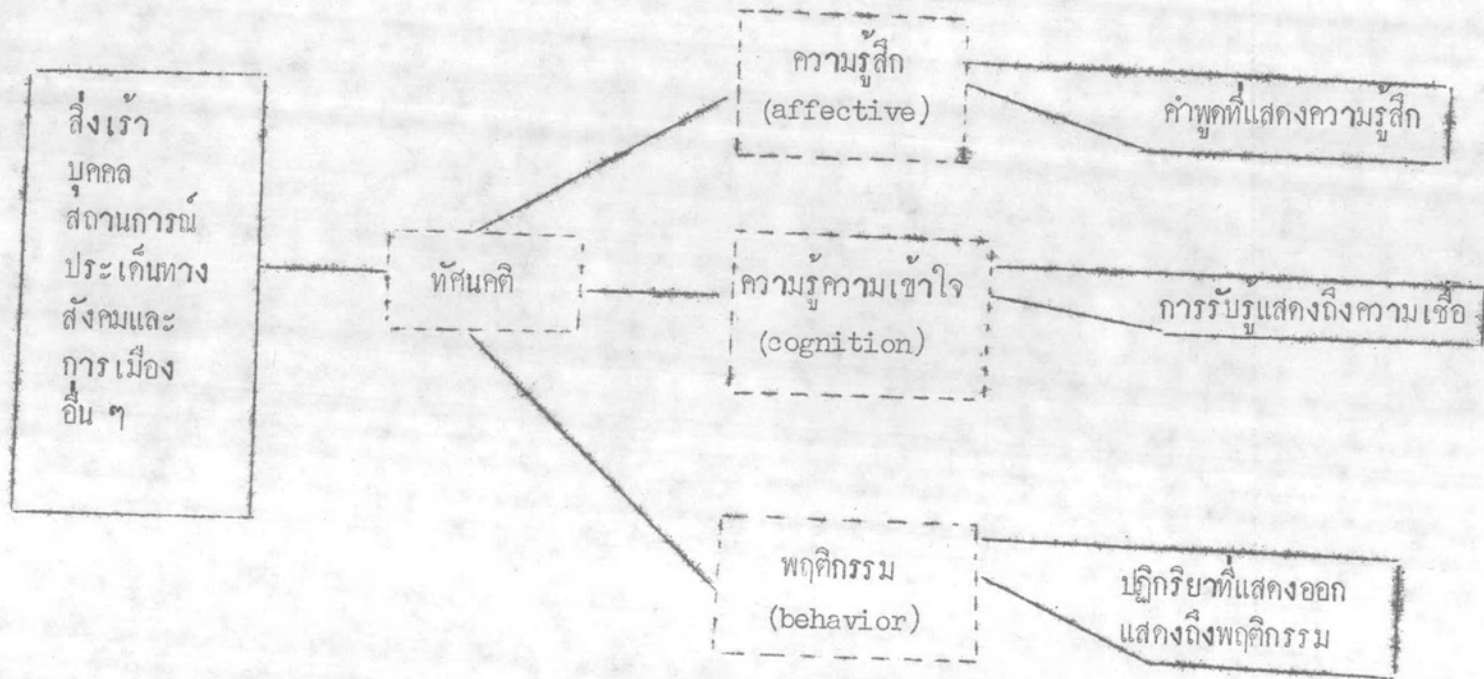
๓. บ่อเกิดของทัศนคติ °

จากส่วนประกอบของทัศนคติที่เพิ่งกล่าวมานั้น เห็นได้ว่าทัศนคติสามารถเรียนรู้ได้ เพราะบุคคลมีชีวิตรอยู่ท่ามกลางแวกางของสิ่งแวดล้อมของสังคม โอกาสที่จะเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมย่อมจะมีอยู่มาก ทั้งนี้ทัศนคติจึงเกิดจากการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมชีวิตประจำวัน ที่บุคคลรับรู้เป็นสำคัญ เหตุนี้จึงจำเป็นต้องนำส่วนประกอบของทัศนคติแต่ละส่วนนำมาพิจารณา

° ส่วนนี้ผู้เขียนประเมินความเห็นของนักวิชาการมาเป็นข้อเขียนจาก Paul F.L. Secord, Carl W. Backman, Social Psychology, p.97-98; Charles R. Foster, Psychology for life Adjustment (Chicago : American Technical Society, 1952), p.119 ; Gordon W. Allport, A Handbook of Social Psychology ; W.A. Scott "Attitude Change Through Reward of Verbal Behavior," The Journal of Abnormal and Social Psychology 55 (1957).

แผนภาพที่ ๒

ส่วนประกอบของทัศนคติ

ที่มา : ประยุกต์จาก Harry C. Triandis, Attitude and Attitude Change
(New York : John Wiley & Sons, Inc., 1971), p.3.

กับบ่อเกิดของทัศนคติในส่วนที่จะกล่าวต่อไปนี้ เพื่อเข้าไปอธิบายความหมายของทัศนคติในส่วนสุดท้ายต่อไปในการหาข้อยุติของการอธิบายความหมายของทัศนคติของผู้เขียนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

๓.๑ บ่อเกิดทัศนคติทางด้านความคิดหรือความรู้ความเข้าใจ (cognitive component of attitude formation)

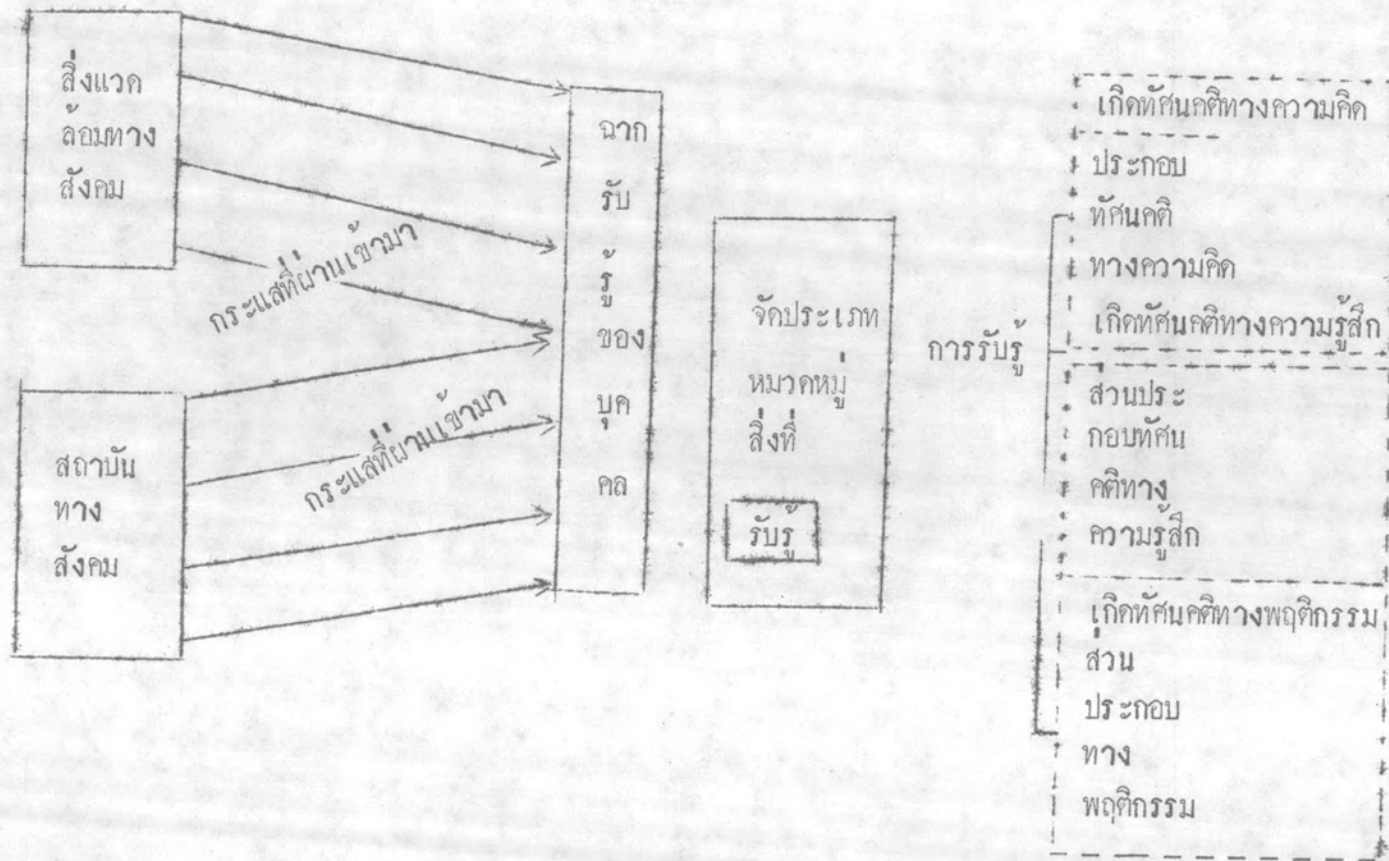
เกิดจากการที่บุคคลรับและสัมผัสสิ่งต่าง ๆ จากสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน แล้วจัดกลุ่มของสิ่งที่เข้ามาเป็นหมวดหมู่โดยรวมสิ่งที่เหมือนกันเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งในทางจิตเรียกว่า การแบ่งประเภทหมวดหมู่ (categorization) เพื่อช่วยในการรับรู้ (perception) ของตนและการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่บุคคลรับและสัมผัสนี้นับว่าเป็นส่วนประกอบทางด้านความคิดหรือความรู้ความเข้าใจของทัศนคติ

๓.๒ บ่อเกิดทัศนคติทางด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (affective component of attitude formation) เป็นการเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เป็นไปในด้านบวกหรือลบภายหลังที่บุคคลจักประเภทหมวดหมู่แล้วทำการแปลความหมายออกมา

๓.๓ บ่อเกิดทัศนคติทางด้านพฤติกรรม (behavioral component of attitude formation) ปทัสถานทางสังคม (social norms) มีอิทธิพลต่อการเกิดทัศนคติทางด้านนี้มาก เพราะเป็นต้นตอแห่งความคิดที่สร้างความเชื่อในสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง และความเชื่อนี้เองจะคอยควบคุมความประพฤติ พฤติกรรมและการแสดงออกของแต่ละบุคคลไว้ภายใต้ข้อจำกัดของปทัสถานทางสังคม เช่น การเหยียดผิวในอเมริกา หรือความกลัวที่ถ้าทำสิ่งซึ่งปทัสถานทางสังคมไม่ยอมรับชาวบ้านจะชุบฉิบเนินทา เช่น การแต่งงานภายในสายเลือดเดียวกัน (incest taboo) เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเห็นได้ว่า ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้ที่แตกต่างกันตามลักษณะของส่วนประกอบของทัศนคติที่บุคคลรับและสัมผัสสิ่งต่าง ๆ จากสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน เป็นสำคัญ อาจแสดงให้เห็นเป็นแผนภาพเพื่อเพิ่มความเข้าใจยิ่งขึ้นได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๓
 บ่อเกิดของทัศนคติ

ที่มา ผู้เขียนดัดแปลงจาก David Easton, A Framework for Political Analysis
 (New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1965), p.110.

จากการพิจารณาถึงความหมายของทัศนคติ ส่วนประกอบของทัศนคติ

บ่อเกิดทัศนคติ จึงพอจะให้ความหมายของทัศนคติที่ถูกต้องสมบูรณ์และครอบคลุมได้ว่า เกี่ยวพันกับบุคคลนั้น รวมตลอดไปถึงความคิดหรือความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกหรืออารมณ์ ความเชื่อ จากการที่บุคคลรับรู้และสัมผัสสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันจนเกิดการ เรียนรู้ขึ้น

นอกจากนี้ทัศนคดียังอาจหมายถึง ระดับของความมากน้อยแห่งความรู้สึก ความคิด ความเชื่อของบุคคลในทางก้านพอใจรักใคร่หรือในทางบวกและทางก้านชิงชังไม่ยกยอกัลลชิดกับสิ่งต่าง ๆ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลตอบสนองอีกด้วย

๔. ทัศนคติทางการเมือง

เมื่อได้ทราบถึงความหมายของคำว่า "ทัศนคติ" อย่างถ่องแท้แล้ว ก็ย่อมเป็นการง่ายต่อการทำความเข้าใจคำว่า "ทัศนคติทางการเมือง" กันต่อไป เพราะมีคำว่าการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องเพิ่มเติมเท่านั้นเอง

สำหรับคำว่าการเมืองนั้น มีการให้ความหมายกันไว้มากมาย^๑ และยังเป็นเรื่องที่ยากที่จะหาข้อสรุปได้โดยเด็ดขาด โดยเฉพาะนักรัฐศาสตร์ทั้งหลาย จึงจะไม่ขอนำมากล่าวอ้างอีก

^๑ ผู้สนใจโปรดดูความหมายของการเมืองได้ใน David Easton, "An approach to the Analysis of Political Systems," World Politics, IX (1957) : 383-400; Karl W. Deutsch, "On the Concepts of Politics and Power," Journal of International Affairs. XXI (1967) : 232; Christian Bay, "Politics and Pseudopolitics : A Critical Evaluation of Some Behavioral Literature," American Political Science Review LIX (1965) : 40; William C. Mitchell, "Politics as the Allocation of Values : A Critique," Ethics. LXXI (1961) : 85; Eugene J. Mehan, The Theory and Method of Political Analysis (Homewood ILL, 1965); D.E. Bulter, The Study of Political Behaviour (London, 1958).

อย่างไรก็ตามความหมายของคำว่า "การเมือง" ที่ผู้เขียนเห็นว่าครอบคลุมถูกต้องและสมบูรณ์มากที่สุดก็คือ ความหมายที่หมายถึงว่า การเมือง คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมซึ่งอาจมีผลประโยชน์ร่วมกันหรืออาจขัดแย้งกันหรือมีความคิดเห็นที่ต่างกันหรือไม่ลงรอยกัน ทำการต่อสู้กันเพื่อสรรหาบุคคลเข้าไปทำหน้าที่ปกครองแทนเราและหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจที่จะบันดาลให้พวกเขาสามารถตัดสินใจในเรื่องผลประโยชน์ของส่วนรวมได้อย่างโดยชอบธรรม^๑ ความหมายดังกล่าวนี้ผู้เขียนจะยึดถือและใช้ในการวิจัยครั้งนี้ต่อไป

ดังนั้น เมื่อรวมคำว่า "การเมือง" เข้าไปกับคำว่า "ทัศนคติ" แล้ว ก็จะได้คำว่า "ทัศนคติทางการเมือง" และความหมายต่อไป แต่ความหมายของ "ทัศนคติทางการเมือง" นี้ก็ยังหาข้อยุติไม่ได้ จึงต้องนำการให้ความหมายของท่านผู้รู้และสนใจทางเรื่องนี้มากล่าวอ้างไว้เสียขั้นหนึ่งก่อนที่จะสรุปมาเป็นความหมายของผู้เขียนในที่นี้ที่สุดดังต่อไปนี้

เบอร์นาร์ก เฮนเนสซี (Bernard Hennessy)^๒ ให้ความหมายทัศนคติทางการเมืองว่าเป็นความโน้มเอียงค่อนข้างถาวรของบุคคลซึ่งมีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง รวมทั้งความคิดอื่น ๆ ในทางการเมืองที่ทำให้บุคคลนั้นมีความคิดที่จะเข้าใจโลกสังคมการเมืองได้อย่างพอสมควร

ลิขิต ชีร์เวทิน^๓ มีความเห็นว่า ทัศนคติทางการเมืองคือระคับการวัดความรู้สึกต่อสิ่งที่พบเห็นและความสัมพันธ์กับสังคม

^๑ กระมล ทองธรรมชาติ, "การเมืองคืออะไร", วารสารสังคมศาสตร์
๙ (กรกฎาคม ๒๕๑๔) : ๑๒๒.

^๒ Bernard Hennessy, "A headnote on The Existence and Study of Political Attitudes," Political and Public Opinion, pp. 27-48.

^๓ Likhit Dhiravegin, Political Attitudes of Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand, p.4.

สุจิต บุญบงการ^๑ สรุปความหมายของทัศนคติทางการเมืองไว้ว่าเป็นแบบแผนของทัศนคติและความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการเมือง เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล วัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนถึงความรู้ทางการเมือง ความรู้สึกเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง รวมทั้งความรู้สึกพึงพอใจในสถาบันหรือระบบการเมือง

อุษณีย์ ฉัตรานนท์^๒ ลงความเห็นว่า เป็นการถ่ายทอดและสร้างสรรค์ระบบแห่งค่านิยม ความเชื่อถือและการพัฒนาแนวโน้มแนวความคิดตลอดจนทัศนคติ หากกล่าวรวม ๆ แล้วย่อมเรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง

ชัยอนันต์ สมุทวณิช^๓ ให้การอธิบายถึงความหมายของทัศนคติทางการเมืองไว้ว่าเป็นทัศนคติและความคิดเห็นทางการเมืองที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีในระบบการเมือง

จากความคิดเห็นและความหมายของนักวิชาการ เหล่านี้ อาจให้ความหมายของทัศนคติทางการเมืองได้ดังนี้ ทัศนคติทางการเมือง หมายถึงการวางตัว การแสดงออกของบุคคลในสถานที่ต่าง ๆ ทางการเมือง รวมถึงความรู้สึก ความคิดเห็น การมองภาพการเมืองและการประพฤติปฏิบัติตัวในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมที่สะสมไว้จากการเรียนรู้ทางสังคมและทางการเมืองแต่เยาว์วัย^๔

^๑ สุจิต บุญบงการ, วรรณไวทยาการ : รัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๖-๗.

^๒ อุษณีย์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการ Political Socialization," รัฐศาสตร์นิเทศ ๘ (มกราคม - ธันวาคม ๒๕๑๗) : ๘.

^๓ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุคมการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๑๗), หน้า ๕๕-๖๓.

^๔ A.S.Hornby and E.C. Parnwell, The Progressive English Dictionary (London : Richard Clay and Company, Ltd., 1952), p.15.

ด้วยเหตุนี้จากการพิจารณาทั้งหมดของเรื่องทัศนคติทางการเมืองนี้ จึงขอนำมาใช้ประโยชน์ในการหาสเกลวัดทัศนคติทางการเมืองกับการวิจัยครั้งนี้ด้วยการกำหนดลักษณะของผู้ที่มีทัศนคติทางการเมืองในเรื่องต่าง ๆ โดยทั่วไปเพื่อนำไปเป็นส่วนประกอบหาความสำคัญทางการเมืองต่อไปดังนี้ คือ

๑. มีทัศนคติทางการเมือง เกี่ยวกับการปกครองตามแบบประชาธิปไตย เช่น มีความเชื่อมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เคารพกฎหมายและสิทธิผู้อื่น
๒. มีทัศนคติทางการเมือง เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาลหรือท้องถิ่นได้แก่การวัดความมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น การวัดการรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และในทางสร้างสรรค์
๓. มีทัศนคติทางการเมือง เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้แก่ การวัดความสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง การมีความเชื่อมั่นในกลุ่มผลประโยชน์

ความสำคัญทางการเมือง

มีนักวิชาการบางท่านมีความเห็นว่า ความสำคัญทางการเมืองเป็นสมบัติที่เกิดขึ้นพร้อมกับความเป็นมนุษย์ สามารถที่จะพัฒนาได้และอบรมกล่อมเกล้าได้ด้วยกระบวนการปลูกฝังวัฒนธรรม ฯลฯ^๑

^๑ สมบูรณ์ สุขสำราญ, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเลือกตั้ง," การเมืองและสังคม, หน้า ๑๑๘.

ปัญหาจึงมีอยู่ว่า ประชาชนมีโอกาสพัฒนาความสำคัญทางการเมืองได้มากน้อยเพียงใด? กระบวนการปลูกฝังหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขอย่างไร และใครเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขเหล่านั้น? และโอกาสที่จะได้แสดงออกซึ่งความสำนึกทางการเมืองนั้นมีมากน้อยเพียงใด?

ดังนั้น ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของความสำนึกทางการเมือง จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ถือได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจก่อนจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความสำนึกทางการเมืองกับวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่จะกล่าวในบทความต่อไป

คำว่า ความสำนึกทางการเมืองเป็นการผสมคำระหว่าง "ความสำนึก" กับ "การเมือง" หมายความว่า ความสำนึกที่มีต่อการเมือง ดังนั้น ก่อนอื่นเราต้องทำความเข้าใจกับความหมายของคำว่า ความสำนึก (consciousness) เสียก่อน

๑. ความสำนึก (consciousness)

ความสำนึก (consciousness) มีบทบาทสำคัญมากในทางสังคมศาสตร์ มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันมากมาย

เค. คอฟฟา (K. Koffa) ให้ความหมายว่า คือ สภาวะจิตที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดและความปรารถนาต่าง ๆ ความสำนึกจึงเกิดจากการรับรู้ที่มีความหมายเหมือนกับคำว่า ความตระหนัก (awareness)^๒

^๑ สมบูรณ์ สุขสำราญ, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเลือกตั้ง," การเมืองและสังคม, หน้า ๑๑๘.

^๒ K. Koffa, "Consciousness," Encyclopedia of the Social Sciences 3-4 (1948), p.212.

มาร์ติน ฟิชเบิน และ เบอร์แทรม เรน (Martin Fishbein and Bertram Rairn) นิยามความสำคัญว่าเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างฉิวเฉียดที่สุด เมื่อได้รับความรู้ก็จะแสดงออกมา เป็นความเห็นที่อาจเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบก็ได้ ความสำคัญจึงได้มาจากทัศนคติ ที่เป็นการประเมินค่าและขึ้นอยู่กับอารมณ์เป็นสำคัญ ^๑

แจ๊ค เบรห์น และ เอ. อาร์. โคเฮน (Jack Brehn and A.R. Cohen) เห็นว่า ความสำคัญประกอบด้วยสองส่วน คือ ส่วนความเห็นและส่วนการประเมินค่า ^๒

ทีโอดอร์ นิวคอมบ์ และ ราฟท์ เทอร์เนอร์ และ ฟิลิป คอนเวิร์ส (Theodore Newcomb and Ralph Turner and Philip Converse) ชี้ให้เห็นว่าความสำคัญเป็นการแสดงออก

^๑ Martin Fishbein and Bertram Rairn, "The A.B. Scale An Operational Definition of Belief and Attitude," Human Relation is. (February, 1962): 35-44. อ้างถึงใน สุวรรณี กุลวิจิตรรังสี, "ความสำคัญก่อกอชาติ ของนักเรียนโรงเรียนแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๓.

^๒ Jack Brehn and A.R. Cohen, Explorations in Cognitive, Dissonance (New York : Wiley & Sons, 1962), p.17 อ้างถึงใน สุวรรณี กุลวิจิตรรังสี, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน. from Pornsak Phongphaew, "The Political Culture and Personality of the Laotian Political Bureaucratic Elite, Unpublished Ph.D. Dissertation, University of Oklahoma, 1976, p.220. อ้างถึงใน สุวรรณี กุลวิจิตรรังสี, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ซึ่งความรู้สึกที่เกิดจากความรู้ที่สะสมไว้ทั้งทางบวกและทางลบ เป็นสิ่งสะท้อนถึงความศรัทธา
เริ่มแรกที่ได้รับมาจากประสบการณ์^๑

พรศักดิ์ ม่องแก้ว ให้ความหมายของความสัมพันธ์ว่าเป็นผลที่ได้มาจากการประเมินค่า
การเห็นความสำคัญซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ (attitude) ความเชื่อ (beliefs)
ค่านิยม (values) ความเห็น (opinion) และความสนใจ (interests) ความแตกต่าง
ของความคิดเห็น ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อและความสัมพันธ์ที่แตกต่างของระดับความรู้สึก

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์จึงมีความหมายที่ใกล้เคียงกับความเชื่อมากที่สุด ซึ่งเป็น
สิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นประสบการณ์ที่มีการรวมตัวกันและมีความสัมพันธ์กัน
กันในขณะเดียวกัน ทำหน้าที่ประเมินค่าจิตใจว่าเป็นสิ่งใดบ้างที่มีความสำคัญ หากปราศจาก
ความเชื่อแล้ว ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้นก็จะอยู่แต่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใด
มีความสำคัญเกินขีดขึ้นมาเลย^๒

๒. ความสัมพันธ์ทางการเมือง (Political Consciousness)

โรเบิร์ต อี. เลน (Robert E. Lane) ให้ความหมายของความสัมพันธ์
ทางการเมืองไว้ว่า ความสัมพันธ์ทางการเมืองไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางการเมือง
หรือความสนใจทางการเมือง หรือการติดตามข่าวการเมือง^๓

Theodore Newcomb, Ralph, Turner. and Philip Converse,
Social Psychology (London : Routledge and Kagan Raul, 1966), p.41.
อ้างถึงใน สุวรรณี กุลวิจิตรรังสี, เรื่องเดียวกัน; จาก Pornsak Phongphaew, Ibid., p.252.

^๒ Pornsak Phongphaew, Ibid., Quoted in สุวรรณี กุลวิจิตรรังสี,
เรื่องเดียวกัน.

^๓ สุวรรณี กุลวิจิตรรังสี, เรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน อ้างถึงใน Pornsak
Phongphaew, Ibid., p.249.

ดังนั้น ในความหมายที่กว้าง ๆ ของความสำนึกทางการเมืองจึงหมายถึง อุตสาหกรรมการเมือง (self-in-politics) ซึ่งรวมทั้งความรู้สึก ความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิกริยาในการตอบสนอง (sensitivity) ต่อข้อบัญญัติทางการเมือง ความตระหนัก (awareness) ความผูกพันและสติปัญญา ตลอดจนความนึกคิดที่มีในทางการเมือง^๑

สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวจะเกิดจากความรู้อยู่ ความต้องการ แรงจูงใจและการแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้ในทางการเมือง^๒

โรเบิร์ต ดี. เฮส และ จูดิท วี. ทอร์นีย์ (Robert D. Hess and Judith V. Thorney) ได้ให้ความเห็นว่าความสำนึกทางการเมืองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจาก "กระบวนการอบรมกล่อมเกลாதองการเมือง" (political socialization) หมายความว่าหรือสมาชิกใหม่ของระบบการเมืองจะถูกระบบนั้นให้การอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมของระบบนั้น กระบวนการอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองก็จะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิตของบุคคล แต่สัมฤทธิ์ผลทั้งหลายที่จะพึงบังเกิดมักจะมีขึ้นในระยะแรก ๆ ของการสั่งสอนอบรม^๓

เฟรด กรีนสไตน์ (Fred Greenstein) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับความสำนึกทางการเมืองไว้ในแง่ของความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เขานำมาเสนอไว้ถึง ๑๒ ประการ^๔ ดังนี้คือ

^๑ Robert E. Lane, Political Thinking and Consciousness (Chicago : Markham Publishing, 1969), p.312 และโปรดดูเพิ่มเติมในบทที่ ๑๒.

^๒ Ibid.

^๓ Robert D. Hess and Judith V. Thorney, The Development of Political Attitudes in Children (Chicago : Aldine, 1967), p.6.

^๔ Fred I. Greenstein, "Personality and Politics," Micro Political Theory, Handbook of Political Science Vol.2 eds. Fred I Greenstein and Nelson W. Polsby (Reading, Mass.: Addison-Wesley Publishing, 1975): 17.

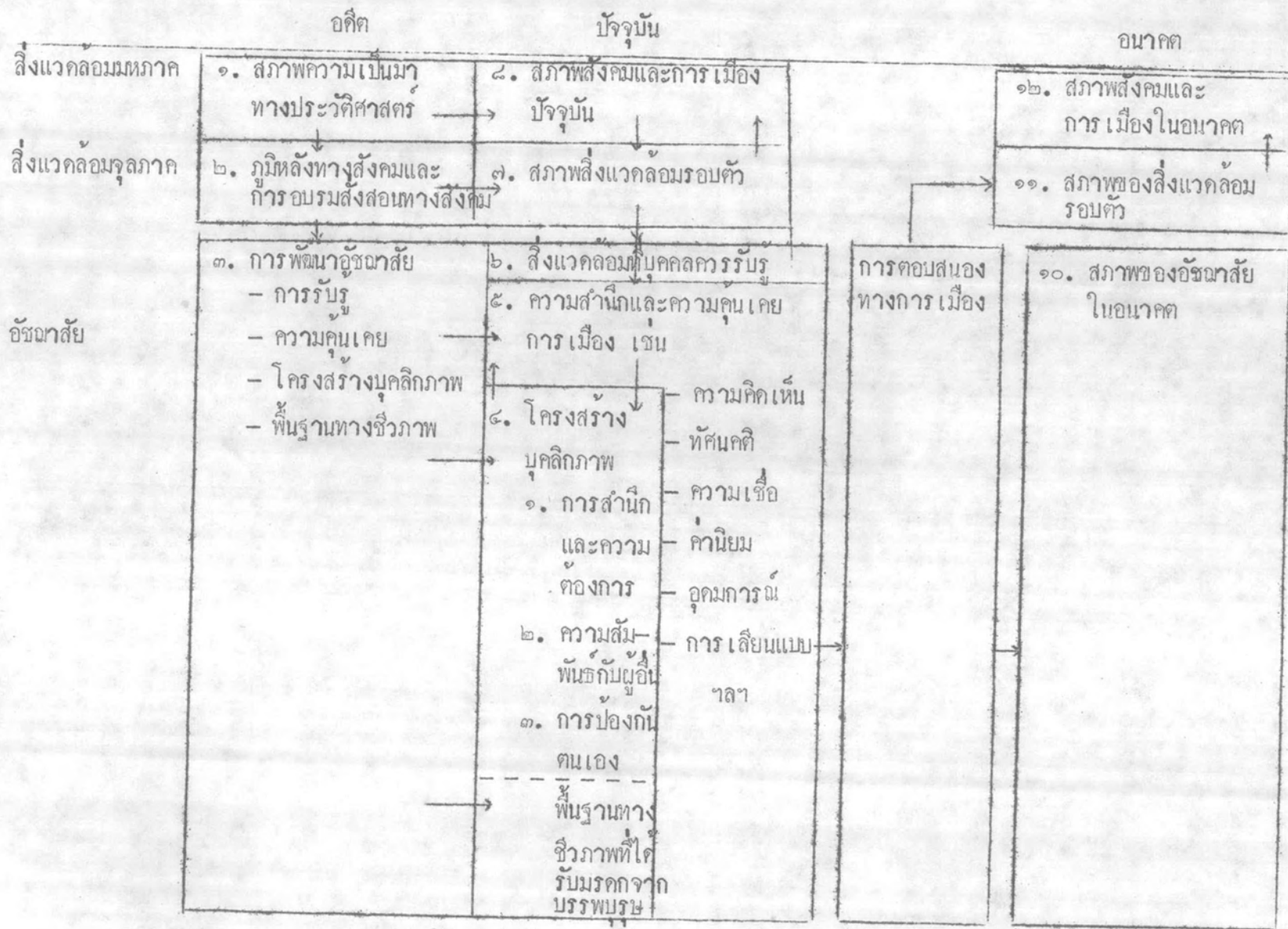
๑. โครงสร้างทางประวัติศาสตร์ การเมืองและสังคมของระบบ
๒. สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวและมีอิทธิพลต่อการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง
๓. การก่อเกิดอัตตาสัย^๑
๔. อัตตาสัย (predispositions) ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
๕. ความสำนึกทางการเมืองและสังคม
๖. การรับรู้ (perception) จากสิ่งแวดล้อม
๗. ปรากฏการณ์ของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว
๘. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม
๙. พฤติกรรมทางการเมืองในอนาคต
๑๐. อัตตาสัยทางการเมืองในอนาคต
๑๑. ผลสะท้อนกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว
๑๒. ผลสะท้อนทางสังคมและการเมือง

ความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ กรีนสไตน์ ได้สร้างเป็นแผนผังของความสัมพันธ์ขึ้น เพื่อประกอบการวิเคราะห์โดยได้คำนึงการเปลี่ยนแปลง (change) ที่เกี่ยวกับเวลาเอาไว้ด้วย (ดูแผนภาพที่ ๕ ประกอบ)

อัลมอนต์ และ เวอร์บา (Almond and Verba) ให้ความสนใจกับความรู้สึกรวมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองซึ่งอาจนำมาพิจารณาได้กับความสำนึกทางการเมือง กล่าวคือ เขาพิจารณาเกี่ยวกับความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง ๔ ประการ^๒

^๑อัตตาสัย คือ นิสัยใจคอ ความประสงค์ ความนิยม (อ้างจาก พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓, ศัพท์ครั้งที่ ๔, ๒๕ มกราคม ๒๕๐๓).

^๒Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture, pp.14-17.

ที่มา : Fred Greenstein, Personality and Politics, p.14.

แผนภาพที่ ๕ แผนภาพลักษณะความสัมพันธ์ของความสำนึกทางการเมืองกับปัจจัยต่าง ๆ

๑. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบการ เมือง
๒. ความรู้สึกหรือความตระหนักของบุคคลว่าตนเองเป็นส่วนประกอบของระบบการ เมือง
๓. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อองค์การของรัฐ ตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของปวงชน
๔. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งซึ่งเป็นผลจากระบบการ เมือง เช่น การกำหนดนโยบายของรัฐบาลหรือกฎหมายของประเทศ

เราอาจสรุปได้ว่า มีหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำนึกทางการเมืองและความหมายของความสำนึกทางการเมืองอย่างแท้จริง ทั้งนักรัฐศาสตร์หลายท่านก็พยายามแสวงหาแนวทางดังกล่าวที่สมบูรณที่สุด

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่นักรัฐศาสตร์มีความเห็นพ้องต้องกันซึ่งอาจกล่าวได้ในที่นี้ คือ ความสำนึกทางการเมืองเป็นความรู้สึกหรือความตระหนักหรือการกำหนดตัวเองเข้าเป็นส่วนประกอบทางการเมืองที่ทำให้เกิดความสนใจทางการเมือง ซึ่งเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมการเมือง แต่ก่อนอื่นบุคคลจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองเสียก่อน กล่าวคือ ต้องมีความรู้ ความเชื่อ และโลกทัศน์เกี่ยวกับระบบการเมือง ความคงอยู่และการปฏิบัติการของระบบการเมือง การมีความรู้สึกจึงจะมีความสำนึกในทางการเมืองได้^๑ ซึ่งบุคคลได้เรียนรู้จากองค์กรทางสังคมที่สำคัญ ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อนอาชีพและสื่อมวลชน ตลอดจนจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว แต่แม้จากสภาพโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติศาสตร์ของสังคมและปรัชญาทางสังคมต่าง ๆ เป็นต้น^๒

^๑ James S. Coleman, "Introduction," in Education and Political Development, ed. James S. Coleman (New Jersey : Princeton University Press, 1968), p.18.

^๒ Harry Schofield, The Philosophy of Education : An Introduction (London : George Allen and Unwin, 1972), p.17.

ถ้าหากยึดตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ฟรอยด์ อาจอธิบายได้ว่าเป็นบุคลิกภาพที่สะสมมานาน และความสนใจทางการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรืออาจกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลเกิดมีความสนใจทางการเมืองแล้ว ก็มีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง^๑ เป็นค้ำว่า บุคคลไม่สนใจในการหาเสียงเลือกตั้ง และไม่คอยคำนึงถึงผลของการเลือกตั้งมักจะไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น^๒

ด้วยเหตุนี้เราจึงพอจะกล่าวได้ว่า ถ้าบุคคลใดติดตามเรื่องราวทางการเมือง ตลอดจนกิจการและผลงานของรัฐบาลย่อมถือได้ว่า เขามีความสนใจทางการเมืองซึ่งจักได้ว่า เขามีความสำนึกทางการเมือง และมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังจะพิจารณาถึงเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยเฉพาะในบทต่อไป

ดังนั้น จากการศึกษาที่ผ่านมาแต่ต้น พอสรุปความหมายของความสำนึกทางการเมืองเพื่อใช้ในการวิจัยได้ว่า หมายถึง ความเชื่อ ความคิดอ่านทางการเมือง ความมีเหตุผล การรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์และมองโลกตามความเห็นจริงในเรื่องที่เป็นจริงได้ มีความตระหนักถึงความอยู่รอดของการปกครองซึ่งจะขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และมีความรู้สึกนึกคิดในการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสำคัญ โดยที่ทุกคนต่างถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นในการประพฤติปฏิบัติตามอุดมการณ์ในระบอบประชาธิปไตยอยู่ตลอดเวลา และมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน มีความเชื่อมั่นและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยเห็นความสำคัญในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะการออกเสียงเลือกตั้ง การสนับสนุนกลุ่มผลประโยชน์

^๑ สุจิต บุญบงการ, วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

ดังนั้น จากความหมายของความสัมพันธ์ทางการ เมืองที่กล่าวมาทั้งหมดตั้งแต่ต้นนี้ เพื่อประโยชน์ในการหาสเกลวัดความสัมพันธ์ทางการ เมืองและใช้ เป็นเครื่องนำทางสำหรับการ สร้างแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ จึงจะขอกำหนดลักษณะผู้มีความสัมพันธ์ทางการ เมือง ดังนี้

๑. จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทางการ เมืองและการปกครอง
๒. จะต้องมีความสนใจทางการ เมือง
๓. จะต้องมีทัศนคติทางการ เมืองแบบประชาธิปไตย

สำหรับการวัดความสัมพันธ์ทางการ เมืองจากการที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ การ เมืองและการปกครองความสนใจทางการ เมืองและทัศนคติทางการ เมืองแบบประชาธิปไตยนั้น จะได้กล่าวในส่วนรายละเอียดในบทที่ ๗

วัฒนธรรมทางการเมือง

การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นการศึกษาอีกปัจจัยหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญต่อการ สร้างเสถียรภาพของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย นอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคม^๑ นักวิชาการที่ทำการศึกษาวรรณกรรมทางการเมืองต่างยอมรับกันว่าวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมทางการเมืองของปัจเจกชนที่มีต่อ ระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง

ค้ำเหตุที่ความสัมพันธ์ทางการเมือง เป็นความรู้สึกรู้สึกหรือความตระหนักหรือการกำหนดตัวเอง เข้าเป็นส่วนประกอบทางการเมืองที่ทำให้เกิดความสนใจทางการเมืองซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับ ความเชื่อมากที่สุด จึงมีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับวัฒนธรรมทางการเมือง เพราะตามนัยความหมาย

^๑ สุจิต บุญบงการ, วรรณไวทยาการ : รัฐศาสตร์, หน้า ๒๘.

ข้างต้น วัฒนธรรมทางการเมืองหมายถึง ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมหรือความรู้สึกของบุคคล
ที่เกี่ยวข้องกับการ เมืองหรือใกล้ชิดกับการ เมือง^๑ หรือกล่าวได้ว่าความสำคัญทางการเมือง
เป็นส่วนประกอบสำคัญในการหล่อหลอมเข้าเป็นวัฒนธรรมทางการเมือง^๒

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เมื่อได้ทำการศึกษาถึงความสำคัญทางการเมือง
ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับความเชื่อมากที่สุดดังกล่าวแล้วข้างต้น จึงจำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรม
ทางการเมืองประกอบด้วย เพราะในทางกลับกันการจะเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของ
ประเทศหนึ่งประเทศใดนั้น จำเป็นต้องศึกษาความเป็นมาของประเทศ รวมทั้งความเป็นมาของ
บุคคลภายในประเทศ ตลอดจนศึกษาถึงค่านิยมของบุคคล ความเชื่อ ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม
ทัศนคติซึ่งแสดงออกและไม่แสดงออก ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และเพื่อนร่วมชาติ ความสำคัญ
ในการเมืองการปกครองของประเทศและความเป็นชาติ และปฏิบัติราชการทั้งทางอารมณ์และทางอื่น ๆ
ของบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์หรือการกระทำใด ๆ ในทางการเมือง^๓ เหตุนี้ เมื่อได้ศึกษาถึง
ความสำคัญทางการเมืองแล้ว จึงต้องศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองประกอบอีกด้วยเพื่อความ
สมบูรณ์และครอบคลุมในเนื้อหา ตลอดจนความถูกต้องของแนวความคิดในการวิจัยต่อไป

๑. วัฒนธรรม (Culture)

ก่อนที่เราจะเข้าใจกันอย่างลึกซึ้งถึงคำว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เราจะต้อง
เข้าใจความหมายของคำว่าวัฒนธรรม หรือที่เทียบศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า "Culture" ว่า

^๑ Lucian W. Pye and Sidney Verba, eds., Political Culture and
Political Development (New Jersey : Princeton University Press, 1965),
p. 521.

^๒ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร",
หน้า ๓๔-๓๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

มีความหมายอย่างใดเสียก่อน เพราะศัพท์คำนี้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย จึงจะต้องทำการศึกษากันให้เข้าใจ เป็นขั้นแรกก่อนที่จะไปถึงการศึกษาความหมายของวัฒนธรรมทางการ เมืองกันต่อไป

วัฒนธรรมนั้น ความหมายที่เป็นสากลเป็นนัยความหมายที่ใช้ในทางสังคมศาสตร์หรือพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral sciences) ได้มีการกำหนดความหมายของวัฒนธรรมไว้ในวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา กล่าวคือ เป็นแบบอย่างแห่งการดำรงชีวิตของกลุ่มซึ่งสมาชิกเรียนรู้และรับถ่ายทอดกันต่อ ๆ ไปด้วยการสั่งสอนอบรมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม หรือหมายความว่าง่ายที่สุดก็คือ วัฒนธรรมคือแบบแผนของชีวิตความเป็นอยู่ในหมู่ชนกลุ่มหนึ่ง ในระยะเวลาใดระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ไม่ว่าในทัศนะของผู้ใดจะเห็นเป็นความเจริญอกงามหรือความเลวทรามต่ำช้า ไม่ว่าแบบอย่างนั้น จะยืนยงคงมาช้านานสักปานใดหรือเพิ่งเกิดขึ้นก็ตาม ถ้าทราบใดคนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มนั้นเห็นดีเห็นชอบที่จะเป็นอยู่ด้วยชีวิตแบบนั้นแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของชนกลุ่มนั้น^๑

ตามความหมายในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา วัฒนธรรมจึงเป็นการรวมส่วนขององค์ประกอบทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและประสานกันอย่างผสมกลมกลืน แบบแผนทางวัฒนธรรมอันเป็นค่านิยมร่วมของแต่ละสังคมที่สะสมกันมานานหลายชั่วอายุซึ่งบุคคลเริ่มเรียนรู้และยอมรับค่านิยมร่วมของสังคมเหล่านี้ตั้งแต่เยาว์วัย ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ภายใต้จิตสำนึก เป็นกรอบแห่งความประพฤติปฏิบัติของบุคคลในแต่ละสังคม ซึ่งบุคคลในทางสังคมปฏิบัติความอย่างไม่รู้สึกรู้ว่า^๒

^๑ พัทยา สายหู, "การใช้แบบความคิดเรื่อง วัฒนธรรม" ใน การพัฒนาประเทศ ใน วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

^๒ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "มูลฐานแห่งพฤติกรรมกรการเมืองของมนุษย์," วารสารสังคมศาสตร์ ๑๔ (ตุลาคม ๒๕๒๐) : ๑๓.

ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นแบบอย่างของความประพฤติ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติที่ร่วมกันเป็นแบบแผนของชีวิตของกลุ่มชนที่ปฏิบัติติดต่อกันไปเป็นเวลานาน จนปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน จึงอาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมนั้นจะต้องเป็นเรื่องค่านิยม ทัศนคติ และความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเวลานานจนกลายเป็นแบบแผนของความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมในที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม (social heritage) ที่ส่งผ่านมายังคนรุ่นใหม่ วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอยู่ที่ว่าเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม (way of life) ^๑

๒. วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture)

จากการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมข้างต้น ย่อมเห็นได้ว่าความเชื่อ ความรู้และค่านิยมที่มีต่อสิ่งแวดลอมซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมของสังคมหรือวัฒนธรรมขั้นพื้นฐานและถ้าจะกล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองก็จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองยังเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด หรือกล่าวได้อีกนัยว่า วัฒนธรรมทางการเมือง คือ แบบแผน ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมพื้นฐานหรือวัฒนธรรมขั้นพื้นฐาน แม้จะเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง แต่ความเชื่อและค่านิยมพื้นฐานนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อวัฒนธรรมทางการเมือง ^๒

มิลตัน ยิงเจอร์ (Milton Yinger) ได้ให้ความหมายว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นทัศนคติและการอบรมที่แต่ละคนได้รับจากระบบการเมืองนั้น ๆ ประกอบด้วยความรู้ ค่านิยม และไม่นิยมต่อระบบการเมืองและการประเมินค่าต่อเหตุการณ์ทางการเมือง..." ^๓

^๑ Robert Biersted, Eugene I. Meehan, Paul A. Samuelson, Modern Social Science (New York : McGraw-Hill Book Company, 1964), pp.52-55.

^๒ Lucian W. Pye and Sidney Verba eds., Political Culture and Political Development, p.521.

^๓ Milton Yinger, Religion Society and the Individual (New York: The Macmillan Company, 1962), pp.380-381.

जारอล บี.แมนไฮม์ (Jarol B. Manheim) ได้อธิบายว่า "...วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบแผนของความเชื่อและทัศนคติร่วมกันที่เกี่ยวกับเป้าหมายอย่างเดียวกัน ซึ่งปรากฏขึ้นในระบบการเมืองนั้น ๆ ในแง่ที่ว่าจะต้องมีผลประโยชน์ร่วมกันในขั้นพื้นฐานและการประเมินค่าที่เหมือนกันตลอดจนการมีความเห็นพ้องต้องกันจากการได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์เดียวกัน..."^๑

แซมมวล เอช. เบียร์ และ อัดัม บี. อูลัม (Samuel H. Beer and Adam B. Ulam) ได้ให้ความหมายไว้เช่นเดียวกันว่า วัฒนธรรมทางการเมือง คือ ค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติทางด้านอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมือง^๒

โรเบิร์ต เอ. คาทด์ (Robert A. Dahl) อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นปัจจัยในการอธิบายแบบแผนต่าง ๆ ซึ่งแตกต่างกันของความขัดแย้งทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองจึงมีลักษณะเด่น ดังนี้คือ ความรู้สึกหรือการยอมรับสิ่งส่อที่มีต่อระบบการเมืองและที่มีต่อบุคคลอื่น^๓

ลูเซียน คัมบลิว. พาย และ ซิดนีย์ เวอร์บา (Lucian W. Pye and Sidney Verba) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของทัศนคติสภาวะแห่งจิตใจและความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดและมีส่วนกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองในสังคมที่หมายถึงแบบแผนอันต่อเนื่องซึ่งมีความเหมาะสมร่วมกัน และต่างก็เสริมสร้างซึ่งกันและกัน^๔

^๑ Jarol B. Manheim, The Politics Within (New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1975), p.30.

^๒ Samuel H. Beer and Adam B. Ulam, Patterns of Government (New York : Random House, 1962), p.32.

^๓ Robert A. Dahl, Political Opposition in Western Democracies (New Haven : Yale University Press, 1966), pp.352-355.

^๔ Lucian W. Pye and Sidney Verba, eds., Political Culture and Political Development, p.7.

กาเบรียล เอ. อัลมอนต์ (Gabriel A. Almond) ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นรูปแบบของทัศนคติของปัจเจกบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง^๑

ลูเซียน คัมบิว. พาย ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองที่ค่อนข้างกว้างขวางมากกว่า

"... วัฒนธรรมทางการเมือง คือ กลุ่มของทัศนคติ ความเชื่อ และความรู้สึกในใจที่ก่อให้เกิดระเบียบและความหมายต่อกระบวนการทางการเมือง และทำให้เกิดกฎเกณฑ์หรือข้อสมมติฐาน ซึ่งทุกคนต้องยอมรับสำหรับเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมในระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองมีความหมายรวมถึงอุดมการณ์ทางการเมืองและทัศนคติที่ถือเป็นมาตรฐานที่ปฏิบัติในทางการเมืองการปกครอง..."^๒

นอกจากนี้ พายยังมีทัศนะว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นผลรวมของประวัติศาสตร์ของระบบการเมือง ซึ่งวางอยู่บนรากฐานของสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ของสมาชิกในระบบการเมืองนั้น ภัยการปลุกฝังให้ประชาชนและผู้นำทางการเมืองได้มีการรับรู้ในรูปแบบของระบบการเมืองโดยมุ่งเน้นทางพฤติกรรมการเมืองของบรรดาผู้นำทางการเมืองทั้งหลาย ตลอดจนลักษณะประจำชาติและแนวความคิดที่เกี่ยวกับบทนิพนธ์เป็นสำคัญ^๓

^๑ Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," Journal of Politics, 18 (August 1965) : 398 or Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," in Political Behavior a Reader in Theory and Research, eds. Heinz Eulan, Samuel J. Eldersveld and Moris Janowitz (Illinois: Free Press, 1965), p.36.

^๒ Lucian W. Pye, Aspects of Political Development (Boston : Little Brown and Company, 1966), pp.104-105.

^๓ Lucian W. Pye, "Introduction Political Culture and Political Development," in Political Culture and Political Development, ed. Lucian W. Pye and Sidney Verba, pp.7-8.

พยายังมีความเห็นต่อไปอีกว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพล เป็นตัวกำหนดระบบการเมือง เพราะระบบการเมืองจะมีเสถียรภาพความมั่นคงอยู่ได้ วัฒนธรรมทางการเมืองของระบบการเมืองนั้นย่อมจะมีแนวโน้มในทางเดียวกัน นอกจากที่ วัฒนธรรมทางการเมืองยังมีความสัมพันธ์กับระบบการเมืองอย่างแยกออกจากกันไต่ยาก จึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองคือระบบการเมือง เหตุนี้การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นการศึกษาการเมืองนั่นเอง

อัลมอนต์ และ เพาเวลล์ (Almond and Powell) อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบแผนทางทัศนคติหรือเป็นความรู้สึกหรือการอบรมที่บุคคลแต่ละคนได้รับ ซึ่งทำให้การกระทำของบุคคลแต่ละคนมีความหมาย ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลแต่ละคน ในฐานะที่เป็นสมาชิกของระบบการเมืองและความโน้มเอียงทางการเมือง (political orientation) นั้น แบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. ความโน้มเอียงในการรับรู้ (cognitive orientation) เป็นความรู้ความเข้าใจหรือความเชื่อที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง เช่น บทบาททางการเมืองและผู้สวมบทบาทเหล่านั้น ตลอดจนวัตถุประสงค์และผลผลิตของระบบ (ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือไม่)

๒. ความโน้มเอียงในเชิงความรู้สึก (affective orientation) เป็นความรู้สึกที่มีต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองและบทบาททางการเมืองและกิจกรรมต่าง ๆ ของบุคคลทั่ว ๆ ไป และองค์กรทางการเมือง

๓. ความโน้มเอียงในเชิงประเมินค่า (evaluative orientation) เป็นการตัดสินหรือดุลยพินิจ หรือความเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อกิจกรรมทางการเมืองและปรากฏการณ์

ทางการเมือง^๑ ตามปกติแล้วมีความเห็นเกี่ยวข้องกับส่วนผสมผสานของค่านิยมมาตรฐาน และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ทางข่าวสาร และความรู้สึก^๒

ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

แนวทางที่นิยมใช้แบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นหลักนิยมโดยทั่วไปนั้น มักยึดถือเอา การจำแนกประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองของอัลมอนต์และเวอร์บา^๓ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทดังนี้ คือ

๑. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบจำกัดวงแคบ (parochial political culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจหรือความเชื่อในระบบการเมือง ไม่รับรู้ในการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนไม่สนใจใยดีหรือไม่ก็คิดว่าตนเอง จะมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือมีความผูกพันกับการเมืองรวมทั้งมิได้ตั้งความหวังหรือข้อเรียกร้องจากระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้มักปรากฏในสังคมจารีตประเพณีแบบดั้งเดิม หรือเผ่าชนที่มีการปกครองอย่างง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน

^๑ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : A Development Approach, p.5.

^๒ ปฐม มณีโรจน์, ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาการเมือง (พระนคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๓๖.

^๓ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations, p.12.

๒. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject political culture)

เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีลักษณะยอมรับอำนาจของรัฐบาล มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่วไป แต่ไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง และไม่รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ หรือสามารถที่จะมีอิทธิพลในทางการเมืองได้

๓. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participant political culture)

เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจ หรือความเชื่อในระบบการเมืองโดยทั่วไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมืองและการบริหาร ตลอดจนมีความกระตือรือร้นสนใจเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ มีความหมาย สามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการเมือง รวมทั้งมีส่วนร่วมกับระบบทั้งในแง่ของผลผลิตและวัตถุประสงค์ทางการเมือง กล่าวคือ ในแง่ที่เห็นว่าตนเองได้รับประโยชน์จากระบบแล้วก็จะเข้าร่วมผูกพันในการเสนอข้อเรียกร้อง หรือวิวินิจฉัยทัศนคติในเรื่องต่าง ๆ ด้วย จึงเห็นได้ว่าการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในลักษณะของวัฒนธรรมประเภทนี้มุ่งไปในทางเพื่อประโยชน์เป็นสำคัญ

ตามความเป็นจริง ทุกสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบทั้งที่กล่าวมาแล้วนี้รวมอยู่ด้วยกันหาได้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเดียวกันหมดแต่อย่างเดียวเลย กล่าวคือ ประเทศที่คนส่วนมากมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบส่วนร่วมนั้น จะต้องมีการมีกลุ่มบุคคลที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าและแบบค้ำแค้นรวมอยู่ด้วย

ดังนั้น ความแตกต่างระหว่างสังคมเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองมีเพียงว่าสังคมหนึ่ง ๆ ประชาชนจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองโน้มเอียงเป็นแบบใดมากกว่ากันเท่านั้น

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ

การที่ระบบการเมืองจะมีลักษณะเป็นเช่นไร จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในทางใดบ้าง ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับว่า บุคคลที่อยู่ในระบบการเมืองนั้น ๆ จะมีทัศนคติทางการเมืองอย่างไรบ้าง มีวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างไรบ้าง ทั้งนี้ก็พิจารณาโดยทั่วไปยอมรับกันว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สหรัฐมีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้

ก็เพราะคนอเมริกันมีความเชื่อมั่นต่อระบบการเมืองแบบนี้และบุคคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตย ตลอดจนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอีกด้วย

โดยทั่วไป นักวิชาการทางรัฐศาสตร์แบ่งวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น ๒ ประเภท ตามผลการศึกษาริวิจัยของนักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงได้ดังนี้ คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และแบบเผด็จการ ในเรื่องนี้มีนักรัฐศาสตร์หลายท่านได้เสนอแนวความคิดไว้ดังนี้

อัลมอนด์ และเวอร์บา (Almond and Verba) มีทัศนะว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (civic culture) เป็นการส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้เป็นลักษณะรวมของความโน้มเอียงในทางการเมือง ๒ แบบ ในตัวบุคคลเดียวกัน คือ ความสามารถที่จะเป็นทั้งผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดีและเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองที่ดีด้วย * กล่าวคือ เขาจะถือว่าการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ เป็นความเชื่อมั่นว่าตนเองมีสิทธิและความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองและการปกครอง ตลอดจนมีบทบาทสำคัญที่จะมีอิทธิพลต่อการเมือง สิ่งเหล่านี้ในทางหลักการของประชาธิปไตย เห็นว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

คาเนียด วิท (Daniel Wit) ได้ให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างน้อยที่สุดต้องมีค่านิยม ๔ ประการ คือ ^๒

^๑ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Political Attitudes and Democracy in Five Nations, pp. 81-85.

^๒ Daniel Wit, Comparative Political Institutes (New York : Holt, Rinehart, 1953), pp.112-121.

๑. การมีทัศนคติที่ดีที่แต่ละคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นอารมณ์มองโลกในแง่ดี โดยมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ และเอาชนะความบกพร่องของตนเองได้

๒. การมีทัศนคติต่อรัฐบาลและรัฐว่าเป็นเครื่องมือทางสังคม กล่าวคือ รัฐสามารถสนองตอบความต้องการของมนุษย์แต่ละคนได้ การเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นมิใช่เป็นของสกปรก และมีโทษของสกปรกและมีการคอร์รัปชันและเป็นเรื่องของประชาชนโดยตรง

๓. มีค่านิยมที่เรียกว่า "ปัจเจกชนนิยม" (individualism) อยู่ในตัวหรือความเป็นตัวของตัวเอง คือ เชื่อว่าสิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดมาพร้อม ๆ กับการเป็นมนุษย์ไม่มีผู้ใดจะมาละเมิดได้

๔. มีความเชื่อว่าประชาชนสามารถจะล้มล้างรัฐบาลได้ถ้ารัฐบาลกระทำตนเป็นนายประชาชน และไม่ทำตามความประสงค์ของมวลชน หรืออาจกล่าวได้อย่างง่าย ๆ ว่า เชื่อในสิทธิในการปฏิวัติของประชาชน

โรเบิร์ต เอ. คาลด์ ให้ทัศนคติไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตยจะต้องมีลักษณะดังนี้ คือ

๑. มีศรัทธายึดมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง
๒. มีศรัทธายึดมั่นในคุณค่าของบุคคลอื่น ๆ
๓. ยึดมั่นในความเป็นอิสระและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ไม่ศรัทธาหรือไว้วางใจในเรื่องของอำนาจแก่กษัตริย์ ไม่ต้องการที่จะมีอำนาจเหนือบุคคลอื่น หรือยอมจำนนต่ออำนาจ
๔. มีจิตใจพร้อมที่รับความแตกต่างในความคิดเห็นและความแตกต่าง ๆ ด้านอื่น ๆ ทั่ว เช่น วัย เพศ เชื้อชาติ ศาสนา อุดมการณ์ เป็นต้น

ทินพันธุ์ นาคะตะ มีทัศนะเห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบส่งเสริมการปกครองแบบประชาธิปไตย มีลักษณะดังนี้ คือ °

° ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย ความหมายปัจจัยเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ," วารสารธรรมศาสตร์ ๓ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗) : ๑๖-๑๘.

๑. มีจิตใจสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ มีความต้องการ ให้มีการปกครองในระบอบนี้มากกว่าการปกครองในระบอบอื่น ตลอดจนเห็นด้วยกับหลักการของการปกครองในระบอบนี้ที่ว่า เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

๒. จะต้องมีความเชื่อและยึดมั่นในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล รวมทั้งจะต้องมีความเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคลและความเสมอภาคของมนุษย์ ตลอดจนเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นในการพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็น และการแสดงออก ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดแย้งกับความคิดเห็นของตนก็ตาม

๓. จะต้องเคารพในสิทธิของการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ ใจวิธีตัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อยตามหลักของ เพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่และแต่ละคนมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน สำหรับบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมากจะถือว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามหรือกำจัดออกจากสังคมไม่ได้ นอกจากนั้นยังต้องรวมถึงการปฏิบัติตามหลักนิติธรรมอย่างยุติธรรมตามกฎหมายอีกด้วย

๔. จะต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครองโดยติดตามข่าวสารของทางบ้านเมือง สนทนาถึงปัญหาของบ้านเมืองกับผู้อื่น พยายามที่จะเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการกำหนดนโยบายทางการเมืองของทางราชการ

๕. จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน ตลอดจนมีความเชื่อมั่นในตนเอง เช่น ปฏิบัติตามกฎหมาย และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม นอกจากนั้นยังจะต้องมีความเชื่อว่า การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของคนจะได้อะไร

๖. จะต้องมองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่หรือสถาบันของทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการมีความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยว่าจะสามารถช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้คือ ว่าระบอบการปกครองแบบอื่นและในความสามารถของคณะในการปกครองตนเองได้

๗. จะต้องรู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติงานของทางราชการ เพื่อจะได้คัดค้านเห็นแย้งเมื่อฝ่ายนั้นเหลืออำนาจ ปฏิบัติตามอำเภอใจ

๘. จะต้องไม่มีจิตใจแบบเผด็จการ

สำหรับผู้ที่มิได้ยอมรับวิถีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการนั้น จะมีลักษณะที่ขบขันอำนาจ
 เกิดขาด มีการยอมอ่อนน้อมถ่อมตนจำนวนต่อผู้มีอำนาจ การนิยมและชื่นชมในระบบเจ้าขุนมูลนาย
 ไม่ยอมรับในความเสมอภาคของบุคคลและไม่ยอมรับในความแตกต่างของผู้หนึ่งทั้งในการใช้สิทธิและ
 เสรีภาพของเขาตลอดจนยังมีแนวความคิดที่ยึดมั่นถือมั่นในค่านิยมแบบเดิม^๑

จากการศึกษามาแต่บัดนี้ จึงพอสรุปความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองได้ว่า
 วัฒนธรรมทางการเมืองหมายถึงความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมหรือความรู้สึก ตลอดจนทัศนคติ
 ของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองหรือใกล้ชิดกับระบบการเมืองและมีต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบ
 การเมืองนั้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นช่องทางนำไปสู่การแสดงออกทางการเมืองซึ่งอาจเป็นไปได้ในทาง
 สันติสันนุติ เรียกว่าวิถีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ถ้าเป็นไปได้ในทางต่อต้านก็เรียกว่า
 วิถีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ

ด้วยเหตุนี้ความสำนึกทางการเมือง ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับความเชื่อมากที่สุด
 จึงเป็นส่วนประกอบสำคัญที่หล่อหลอมเข้าจนเป็นวิถีวัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ดังนั้น ในความหมายที่แท้จริงของวัฒนธรรมทางการเมืองจึงควรใช้ในความหมายของ
 การพิจารณาถึงความสำนึกทางการเมืองเป็นสำคัญ ซึ่งมีส่วนประกอบ คือ ความรู้ความเข้าใจ
 ทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง และทัศนคติทางการเมือง น่าจะมีความหมายที่ชัดเจน
 ถูกต้องและครอบคลุมที่สุด ซึ่งวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนนี้จะได้ทำการวิจัยให้เห็นในรายละเอียด
 ต่อไปด้วยการมุ่งเป้าหมายของการวิจัยไปสู่ความสำนึกทางการเมืองเป็นสำคัญดังกล่าวแล้วใน
 วัตถุประสงค์ของการวิจัยมาแล้วในบทที่ ๑^๒

^๑ Milton Rokeach, The Open and Closed Mind (New York : Basic Books, Inc., 1960) Quote in Robert A. Dahl, Political Opposition in Western Democracies, p.94.

^๒ ผู้เขียนได้อาศัยแนวการศึกษาในทำนองเดียวกันนี้เป็นเหตุผลสนับสนุนเรื่องดังกล่าวนี้
 จาก พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร", หน้า ๘๘.

สรุปท้ายบท

การเรียนรู้ทางการเมืองนั้นจะเห็นได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อความสนใจทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง เพราะกระบวนการอบรมกล่อมเกลามีอิทธิพลต่อความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ความรู้ ตลอดจนโครงสร้างบุคลิกภาพพื้นฐานของบุคคลในสังคมที่มีต่อระบบการเมือง ทำให้บุคคลในสังคมมีความรู้ทางการเมืองที่กว้างขวาง ทั้งในรูปแบบและนอกรูปแบบ โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ นอกจากนี้เนื่องจากความสำคัญทางการเมืองหมายถึงความเชื่อ ความคิดอ่านทางการเมือง ฯลฯ ด้วย ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองจึงมีความเกี่ยวข้องกับความสำคัญทางการเมืองอย่างใกล้ชิด คือ ก่อนที่บุคคลจะเกิดความสำคัญทางการเมืองขึ้นก็ย่อมที่จะต้องมีความเชื่อ ความคิดอ่านที่เป็นเหตุเป็นผลของตนขึ้นก่อน ซึ่งมีผลมาจากการที่บุคคลได้เรียนรู้โดยผ่านกระบวนการอบรมกล่อมเกลாத่างการเมือง ซึ่งเท่ากับว่าการที่บุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากทางการเมืองและสิ่งแวดล้อมทางการเมืองด้วยการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งนับได้ว่าเป็นประสบการณ์ได้ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความเคยชินในฐานะที่เป็นสมาชิกทางการเมืองและต่อมาบุคคลก็ได้รับเอาผลจากการเรียนรู้ขึ้นมาเป็นความเชื่อ เสริมสร้างความคิดอ่านที่เป็นเหตุเป็นผลของตนขึ้น เพื่อประกอบการกำหนดแนวทางในการพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ ทางการเมืองต่อไป

สำหรับวัฒนธรรมทางการเมือง ตามความหมายของนักรัฐศาสตร์ทั้งหลายมีความหมายที่กว้างขวางมาก สามารถแบ่งแยกย่อยออกไปเป็นหลายลักษณะ และมีข้อแตกต่างกันบ้าง แต่จะรวมสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองใกล้เคียงกัน คือ วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แนวความคิด ความรู้สึก ทศนคติ และพฤติกรรมที่บุคคลแต่ละคนในสังคมต่าง ๆ ที่มีต่อระบบการเมืองก่อให้เกิดระเบียบและกฎเกณฑ์หรือข้อสมมติฐานที่ทุกคนยอมรับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในฐานะเป็นตัวกำหนดระบบการเมือง กล่าวคือ ระบบการเมืองจะมีลักษณะและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรสำคัญอยู่ที่บุคคลในระบบการเมืองนั้น ๆ จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเช่นไร

วัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว ถ้าเป็นไปในทางสนับสนุนก็เรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ถ้าเป็นไปในทางต่อต้านก็เรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไม่สนับสนุนประชาธิปไตย

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า กระบวนการอบรมกล่อมเกลாத่างการเมืองกับวัฒนธรรมทาง
 การเมืองนั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และแยกจากกันไม่ออก เช่น เกี่ยวกันกับความรู้
 ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง ทักษะทางการเมือง ที่รวมกันเข้าเป็น
 ความสำนึกทางการเมือง ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะสิ่งดังกล่าวนี้ล้วนแต่มีผลมาจากกระบวนการ
 การอบรมกล่อมเกลாத่างสังคม ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสังคม และ
 สิ่งแวดล้อมจากการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ประการหนึ่ง และจากประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้
 ความเข้าใจ ความเคยชินในฐานะเป็นสมาชิกทางการเมืองอีกประการหนึ่ง ซึ่งบุคคลนั้นก็ได้นำ
 ผลจากการเรียนรู้มาเป็นความเชื่อ ความคิดอ่านที่เป็นเหตุเป็นผลของตนในการกำหนดแนวทาง
 พินิจพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ ในทางการเมืองต่อไป ตลอดจนความสนใจทางการเมือง ความรู้
 ความเข้าใจทางการเมือง ทักษะทางการเมือง ความสำนึกทางการเมืองและถ่ายทอดทาง
 วัฒนธรรมทางการเมือง

สำหรับปัจจัยที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางของระบบการอบรมกล่อมเกลานี้ ก็โดยการถ่ายทอด
 ผ่านทางองค์กรทั้ง ๒ ในสังคมที่สำคัญ ๆ ซึ่งได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน
 กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และสถาบันราชการ เป็นต้น

จึงเห็นได้ว่า ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ความสนใจทางการเมือง วัฒนธรรม
 ทางการเมือง ดังที่กล่าวมาแล้วมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเกิดการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
 เพราะเป็นพื้นฐานประการหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังจะกล่าว
 ในส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยเฉพาะในบทต่อไป.